

WIADOMOSCI Z MUZEUM.

SPRAWOZDANIE DYREKTORA ZA R. 1919, 1920 i 1921.

(Rapport du Directeur).

1. **Wstęp.** Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze utworzone zostało, narazie pod nazwą Narodowego M. P. (por. str. 261), na mocy rozporządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z d. 24 IX 1919 r. (Monitor Polski № 224 z d. 16 X 1919 r.). Rozporządzenie to ma brzmienie następujące:

ROZPORZĄDZENIE

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Ośw. Publicznego z d. 24 września 1919 r. w sprawie utworzenia Narodowego Muzeum Przyrodniczego w Warszawie.

1) Tworzy się Narodowe Muzeum Przyrodnicze w Warszawie, obejmujące wszystkie działy przyrody. Narazie otwarty zostaje dział zoologiczny, powstający z darów hr. Xawerego Branickiego i ze zbiorów Uniwersytetu Warszawskiego po wyłączeniu z nich okazów potrzebnych do wykładów uniwersyteckich.

2) Zadaniem tej instytucji jest: a) gromadzić, przechowywać, katalogować okazy przyrodnicze, mające wartość naukową lub dydaktyczną i starać się o naukowe ich opracowanie, b) szerzyć wiedzę przyrodniczą przez udostępnienie zbiorów publiczności i młodzieży szkolnej oraz przez udzielanie jej objaśnień.

3) Narodowe Muzeum Przyrodnicze pozostaje pod opieką Ministerstwa W. R. i O. P., które też zamianuje potrzebny personel.

Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

(—) *Jan Łukasiewicz.*

Tę samą datę (24 IX 1919) nosi umowa Rządu z Ksawerym Branickim, w sprawie połączenia zbiorów Muzeum Branickich ze zbiorami Muzeum Zoologicznego Uniwersytetu Warszawskiego w jedną całość noszącą nazwę „Narodowe Muzeum Przyrodnicze“.

2. Personel w okresie od 1 X 1919 do 31 XII 1921.

Dyrektor: dr. Antoni Wagner, od d. 1 I 1921 r.

Wicedyrektor: Jan Sztolcman, od d. 1 X 1919 r.

Kustosz działu zwierząt bezkręgowych (oprócz owadów) dr. Władysław Poliński, od d. 1 X 1919 r. (przedtem, jako kustosz Muz. Zool. Uniw. Warsz., od d. 1 V 1918 r.).

Kustosz działu owadów: dr. Jan Prüffer, od 1 VII 1920 do 15 XII 1921.

Kustosz działu zwierząt kręgowych: Janusz Domaniewski, od 1 X 1919 do 1 VII 1920 r. (przedtem, jako kustosz Muz. Zool. Uniw. Warsz., od r. 1916).

Kierownik działu ptaków neotropikalnych: Tadeusz Chrostowski, od 1 X 1919 r.; od d. 1 XII 1921 — kierownik Polskiej wyprawy zoologicznej do Brazylii.

Pomocnik kustosa: Józef Mackiewicz, od d. 1 XI 1921

Starszy woźny: Jan Poborczyk, od d. 1 X 1919 r. (przedtem, od r. 1878 jako wypychacz („czuczelszczyk“) b. Gabinetu Zool. Uniw. Warsz., a następnie Muzeum Zool. Uniw. Warsz. od jesieni r. 1915).

Woźny: Józef Prymicki, od początku 1920 r. do 1 X 1920; Piotr Kozłowski, od 1 XII 1920.

3. Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze i jego zadania. Zarys dziejów b. Muzeum zoologicznego Uniw. Warsz. oraz b. Muzeum Branickich podany został przez wicedyr. Sztolcmana w 1-ym zesz. I-go t. „Prac zool.“ Muzeum. Tuż wskazać wypada jedynie na punkty styczne oraz na różnice między wspomnianymi instytucjami a nowozałożonym Muzeum.

Utworzenie P. P. Muzeum Przyrodniczego, bezpośrednio uzależnionego od Ministerstwa W. R. i O. P. i kierowanego przez własny personel naukowy, wypełniło wielką lukę w rozwoju polskiej. Dało ono Państwu instytucję naukowo-muzealną o tym charakterze i programie, jaki cechuje analogiczne instytucje w innych stolicach i jaki odbiega wybitnie od typu muzeów lokalnych i regionalnych. Programem tym jest, obok rozległych celów muzealno-dydaktycznych i popularyzatorskich, — planowa praca badawcza na polu systematyki, morfologii, ekologii i zoogeografii, obejmująca swoim zakresem faunę całego świata. W zakresie fauny polskiej Muzeum Przyrodnicze ma do spełnienia te same zadania co i dwa specjalnie przyrodzie krajowej poświęcone duże muzea polskie: Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie i Muzeum I'izjograficzne w Krakowie.

Badania systematyczno-morfologiczne i ekologiczno-zoogeograficzne, biorące za punkt wyjścia opracowanie fachowo gromadzonych i przechowywanych zbiorów zoologicznych, możliwe są dziś — zwłaszcza o ile chodzi o badania monograficzne — przeważnie tylko na terenie wielkich muzeów, zaopatrzonych w bibliotekę specjalną; przykładów w tej mierze dostarczają nam liczne instytucje naukowe zagraniczne. Badania wspomniane stanowią jeden z naczelnych obowiązków grona badaczy, tworzących personel naukowy muzeum. Pod kierunkiem badaczy tych młodzi przyrodnicy kształcą się na przyszłych pracowników muzealnych; w tej dziedzinie bowiem oprócz wysokich kwalifikacyj naukowych, analogicznych z temi jakie wymagane są od profesorów

i docentów uczelni wyższych, niezbędne są specjalne, jedynie w drodze dłuższej praktyki nabywane wiadomości „muzeologiczne”. Bez praktyki tej oraz bez istotnego zamiłowania i uzdolnienia do pracy muzealnej, nawet wybitni badacze przynieść mogą, obok pożytku, i poważne szkody w częstokroć bezcennym dobytku narodowym, powierzonym ich opiece.

Do najważniejszych zadań Muzeum należy organizowanie, w miarę możliwości, wycieczek i wypraw zoologicznych, mających na celu badania naukowe i planowe kompletowanie zbiorów muzealnych. Niemniej doniosłą rolę odgrywa gromadzenie literatury zoologicznej, w szczególności literatury z zakresu systematyki i zoogeografii (a ponadto i materiałów do dziejów zoologii w Polsce), brak literatury tej bowiem, zwłaszcza seryj trudno dostępnych czasopism i wydawnictw ikonograficznych, paraliżuje częstokroć wysiłki twórcze najtęższych nawet badaczy polskich.

Gromadzenie literatury owej, w szczególności bieżącego czasopiśmiennictwa fachowego, odbywa się przedewszystkiem w drodze regularnej wymiany publikacji. To też każde wielkie muzeum posiada własne wydawnictwo (lub kilka wydawnictw) własne.

Tak pojmował zadanie wielkich muzeów przyrodniczych znakomity zoolog-systematyk Władysław Taczanowski, nieodżałowany kustosz b. Gabinetu Zoologicznego w latach 1855—1890. To też za czasów Taczanowskiego, który samodzielnie rządził Gabinetem, wystawowo-dydaktyczna strona tegoż stała na poziomie wysokim, a pracownia kustosa na długi czas stała się na terenie ziem polskich zaboru rosyjskiego ośrodkiem ruchu naukowego polskiego w dziedzinie systematyki zoologicznej, faunistyki oraz zoogeografii krajowej i ogólnoświatowej; stała się zarazem ośrodkiem organizowania wypraw zoologicznych, zakrojonych zarówno na mniejszą jak i większą skalę, urządzanych począwszy od r. 1863 przeważnie na koszt hr. Konstantego Branickiego. Ruch ten znalazł wyraz w długim szeregu wielce cennych dzieł monograficznych, rozpraw i artykułów, ogłaszanych w czasopismach naukowych angielskich, francuskich, rosyjskich i polskich. Brakowi wydawnictwa muzealnego starał się zaradzić Taczanowski przez współdziałanie w wydawaniu, sumptem ks. Jana Tadeusza Lubomirskiego „Wiadomości z nauk przyrodzonych“, których jednak wydać w ówczesnych warunkach zdołano tylko 2 zeszyty.

Ów szybki i wielostronny rozwój b. Gabinetu Zoologicznego jest dziełem nie tylko Taczanowskiego: zasługa przypada w niemniejszej mierze długoletniemu protektorowi Gabinetu hr. Konstantemu Branickiemu, którego poparcie i hojnie udzielanym funduszom zawdzięcza instytucja ta z górą $\frac{3}{4}$ swoich zbiorów.

Ze śmiercią Taczanowskiego ustał niebawem kontakt Gabinetu Zoologicznego ze społeczeństwem i światem naukowym polskim. Równocześnie ulegać zmianie zaczęła i charakter działalności Muzeum. Zmiana ta spowodowana została nie tylko uchYLENIEM SIĘ hr. Branickiego od dalszego popierania Gabinetu (od r. 1887 istniało już Muzeum Branickich) ale miała swe źródło w fakcie ZŁĄCZENIA BEZPOŚREDNIEGO Zarządu Zakładu i Gabinetu Zoologicznego w rękach ówczesnych profesorów rosyjskich, którym zarówno zakres własnej pracy naukowej jak i działalność dydaktyczna utrudniały pracę muzealną. To też obok wyników dodatnich osiągniętych przez prof. Nasonowa, do jakich na-

Ieży m. in. opublikowanie 5 zeszytów częściowego katalogu zbiorów¹⁾, wydawnictwa się zaczęły i liczne zjawiska ujemne. Często zmieniający się asystenci i ich czasowi pomocnicy, pełniący rolę opiekunów zbiorów, niejednokrotnie nie mogli dobrymi chęciami zastąpić fachowego przygotowania do pracy systematyczno-muzealnej. Z tego powodu niektóre podziały zwierząt bezkręgowych straciły w znacznej części wartość wskutek zmieszania okazów i etykiet, mylnego rozsortowania i oznaczenia gatunków oraz wskutek uszkodzenia przez pleśń, pasorzyty, kurz lub nieumiejętne obchodzenie się. Nadto brak stałego odrębnego kierownika spowodował kradzieże poszczególnych okazów w dziedzinie zbiorów, zwłaszcza entomologicznych, do których dostęp widocznie udzielany był niezawsze z dostatecznym krytycyzmem.

Brakom tym położyły kres wypadki polityczne, w wyniku których Gabinet został w końcu 1915 r. przekształcony na Muzeum zoologiczne i otrzymał dzięki staraniom prof. Jana Sosnowskiego kustosa stałego w osobie znanego ornitologa Janusza Domaniewskiego. Wiedzy, energii i zapobiegliwości tego badacza zawdzięcza Muzeum Zoologiczne Uniwersytetu nie tylko doraźne zabezpieczenie najbardziej zagrożonych zbiorów oraz przetrwanie przejściowej fazy od r. 1915 aż do objęcia Uniwersytetu przez rząd polski, ale zawdzięcza również i wejście na drogę ponownego rozwoju oraz inicjatywę w sprawie połączenia Muzeum Zoologicznego z Muzeum Branickich w jedną wielką instytucję państwową.

Co się tyczy b. Muzeum Branickich, to pozostawało ono od czasu założenia t. j. od r. 1887 pod kierownictwem Jana Sztolcmana i w chwili złączenia go z Muzeum Zoologicznym Uniwersytetu prezentowało się pod względem naukowym i konserwatorskim bardzo dobrze.

4. **Lokale Muzealne.** Nowo założone Muzeum korzysta narazie z gościny w gmachu uniwersyteckim, mieszczącym przedtem Muzeum Zoologiczne, niezmiernie ciasnym, w znacznej części ciemnym, nieopalanym (wszystkie sale wystawowe), a zarówno dla należytego zorganizowania działu wystawowego jak i dla racjonalnego rozmieszczenia zbiorów naukowych, biblioteki i pracowni dziś już zupełnie nieodpowiednim. To też za jeden z postulatów najpilniejszych a dla rozwoju Muzeum wręcz nieodzownych uznano dążenie do otrzymania obszernego i celowo zbudowanego gmachu własnego.

¹⁾ Nabytki z tego okresu, mianowicie wystawione staraniem prof. Nasonowa grupy biologiczne owadów (katalog № 2) i pajęczaków (katal. № 4) zostały w r. 1919—1920 w całości zabrane z Muzeum i wcielone do zbiorów Zakładu Zoologicznego Uniwersytetu, w skład których wchodzi obecnie i kolekcja termitów opracowana przez K. Czerwińskiego (katal. Nr. 7). O biologicznych grupach ptaków (katalog Nr. 3) — patrz str. 255. Katalog Nr. 1, sporządzony jeszcze przez Taczanowskiego, obejmuje wykaz „typów opisowych” ptaków; z pośród blisko 200 typów, wywiezionych w r. 1915 przez ustępujący zarząd do Rostowa nad Donem, zwrócono zaledwie 7. Katalog Nr. 6 nie odnosi się do wykazu zbiorów; wreszcie Nr. 5 t. j. katalog ryb również nie odzwierciedla dokładnie kolekcji ichtologicznej, która zawiera liczne braki (por. str. 255).

5. **Praca w zakresie zbiorów.** Gmach b. Muzeum Zoologicznego Uniwersytetu, już przedtem zaledwie wystarczający na pomieszczenie zbiorów, objąć od jesieni r. 1919 musiał zarówno te zbiory, jak kolekcje (wraz z szafami) i bibliotekę Muzeum Branickich. Stało się to tem trudniejszym do urzeczywistnienia, że z pośród wystawowych sal muzealnych dwie zostały zajęte przez zakład anatomji porównawczej uniwersytetu; wskutek tego wystawowy dział biologji ptaków musiał być, w braku miejsca, zwinięty.

W związku z powyższem, zadanie personelu w tym okresie polegać musiało przedewszystkiem na pokonaniu choć tymczasowem owych trudności, mających swe źródło w zupełnej niewystarczalności lokalu, a potęgujących się w miarę wchłaniania dalszych nabytków. Ztąd wynikła konieczność nietylko ustawicznych „adaptacyjnych“ przeróbek sal i szaf muzealnych ale i coraz gęstszego zapełniania ich zbiorami, co bardzo utrudniło konserwatorskie czynności personelu. Zupełny brak miejsca w salach muzealnych był przyczyną, że wystawianie wszelkich okazów nowych stało się możliwem jedynie w związku z usuwaniem okazów poprzednio wystawionych, przyczem liczne objekty umieścić musiano w punktach niedogodnych, zbyt wysokich lub niedostatecznie oświetlonych. Z wystawienia bardzo wielkiej części zbiorów wypadło wogóle zrezygnować.

Druga czynność polegała na niezwłocznem zdezynfekowaniu dwusiarczkiem węgla tych części byłych zbiorów uniwersyteckich, zwłaszcza entomologicznych, które najgorzej były zachowane od czasów przedwojennych (pierwszej dezynfekcji takiej dokonał już w r. 1916 kustosz J. Domaniewski). Do tejże kategorii prac należy dokonywane odtąd stale oczyszczanie okazów z kurzu, a gdzieindziej i pleśni. W niektórych starych witrynach b. Muzeum zoologicznego kurz zalegał tak grubą warstwą, że np. drobne ślimaki krajowe, zebrane w latach 1871—1876 przez Ślósarskiego a przechowane w pudełeczkach otwartych, pogrążone były w warstwie tej niemal całkowicie; suche preparaty skorupiaków w analogicznych witrynach okazały się przeważnie zniszczone przez brud i przez poważne uszkodzenia. Lepiej było z okazami alkoholowemi (zwłaszcza z działem robaków i szkarłupni), ale i tu ratować wypadło liczne okazy od wyschnięcia i zgnicia. Zniszczeniu zupełnemu uległo sporo preparatów ryb, przechowywanych w formalinie, która w nieopalanym salach muzealnych zmarzła, rozsadzając słoje. Zaznaczyć trzeba, że walka z pleśnią (której naogół muzea nie posiadają) jest wielce utrudnioną wskutek braku instalacji opałowych oraz wskutek złej wentylacji i słabego oświetlenia znacznej części sal muzealnych.

Po trzecie rozpoczęto zamianę etykietek rosyjskich na polskie, przyczem w wielu wypadkach — o ile na to pozwalała bardzo szczupła jeszcze podówczas biblioteka fachowa — sprawdzano i sprostowywano oznaczenia gatunków.

Po czwarte zapoczątkowano — zgodnie z nowoczesnemi wymaganiami muzeologicznemi — podział zbiorów na dział wystawowy, dostępny dla publiczności, i na dział naukowy, dostępny tylko dla badaczy, a obejmujący m. in. i materiały nierozsortowane i nieopracowane. Podział ten rozpoczęto od ptaków i mięczaków. W poddziale ptaków wyodrębniono niemal kompletny zbiór krajowy w dwu szafach. Wystawiono bardzo znaczną część zbiorów

ornitologicznych b. Muzeum Branickich, przenosząc równocześnie do działu naukowego nadmierną ilość wystawionych przedtem duplikatów. Utworzenie działu wystawowego mięczaków stało się możliwem jedynie w drodze opróżnienia i przeróbki 5 szaf ornitologicznych.

Po piątę w dalszym ciągu prowadzono inwentarzowanie ptaków. Inne podziały zostały na razie nie inwentarowane. Zaznaczyć trzeba, że ustępujące w r. 1915 rosyjskie władze uniwersyteckie katalogów, po za luźnemi lub bardzo przestarzałemi fragmentami, nie pozostawiły; wspomniane zaś powyżej drukowane katalogi specjalne wartość dla Muzeum (por. str. 254) straciły.

6. Nabytki w zakresie zbiorów.

a) Zdobytcze z planowych wycieczek personelu.

Dr. Wł. Poliński: zbiór mięczaków (1400 okazów), robaków, wijów, pajęczaków i owadów zebranych w pasmie Krakowsko - Wieluńskiem pomiędzy Częstochową a Łazami.

b) Kupno.

Wielki i znany w świecie naukowym zbiór pajęczaków, w szczególności pajaków europejskich i egzotycznych, obejmujący około 6000 gatunków, w tem liczne typy i ko-typy opisowe, w kilkunastu tysiącach próbek i słoików; zgromadzony przez ś. p. W. Kulczyńskiego w Krakowie, a nabyty od rodziny.

c) Dary.

Stefan ks. Lubomirski (Kruszyna): wielki zbiór malakozoologiczny ś. p. Władysława Lubomirskiego, zawierający około 8000, w znacznej części bardzo rzadkich gatunków mięczaków z całego świata, z górą 40000 okazów, umieszczonych w 5 szafach mahoniowych o 130 szufladach.

Stefan ks. Lubomirski: zbiór kilkudziesięciu gatunków ramienionogów (*Brachiopoda*) ś. p. Władysława Lubomirskiego, w tem wiele rzadkich.

Dyr. dr. Antoni Wagner: wielki zbiór malakozoologiczny, zawierający z górą 8000 gatunków mięczaków, przeważnie lądowych i słodkowodnych z całego świata, w tej liczbie kilkaset typów i kotypów opisowych, częściowo unikatów; najcenniejsze części zbioru: *Clausiliidae* i *Helicinidae*.

Dr. Henryk Dziedzicki: wielki zbiór dipterologiczny w 100 pudełkach, w tem liczne typy i kotypy opisowe oraz szereg rzadkości (nadto mikroskop, 2 lupy, przyrządy i pudła entomologiczne).

Zofja Dymyszyna: aligator z Florydy, zabity około 1880 roku przez posta do Dumy, ś. p. Dymszą.

Ś. p. Jan Sztolcman jun. i Zygmunt Samborski: zbiór motyli krajowych w 20 pudełkach.

Janusz Domaniewski: zbiór ptaków palearktycznych, około 800 okazów.

Janusz Domaniewski: owady, skorupiaki, pajęczaki, robaki i gąbki z pod Warszawy i z Kujaw, w 70 próbkach i słojach.

Wojciech Szukiewicz: zbiorek etnograficzny i archeologiczny z Parany (przedmioty gosp. dom. Indjan, toporki kamienne etc.).

Wojciech Szukiewicz: około 800 motyli z okolicy Kurytyby, około 400 mięczaków morskich z brzegów Parany, kilka wypchanych orłów, kilka gniazd os parańskich.

Józef Moczulski: 1 łabędź (*Cygnus cygnus* L.) z rz. Nurca pod Brańskiem, zabity 1920 r.

Kazimierz Demel: okazy fauny jaskiniowej Ojcowa (opisanej w „Sprawozdaniach Tow. Nauk. Warsz.”) w kilkudziesięciu probówkach.

Zygmunt Lorec: *Phoxinus dybowskii* Lorec et Wolski z okolic Warszawy (11 okazów) oraz 6 okazów ryb innych gatunków.

Kazimierz Gajl: zbiorek wijów i owadów z gór Świętokrzyskich i Radomskiego.

Dr. Wacław Roszkowski: zbiór owadów, wijów, pajęczaków, robaków z gór Świętokrzyskich, Sandomierskiego, Tatr, wyżyny Lubelskiej i Wielkopolski (120 probówek).

Dr. Wacław Roszkowski: zbiór owadów, skorpionów i robaków z Kaukazu i Krymu (około 25 probówek).

Inż. Stanisław Karpowicz (Sandomierz): 3 gąbłotki z owadami europejskimi.

Wojstaw Zaborski: zbiór mięczaków środk. i pld.-europejskich, kaukaskich, krymskich i wschodnio-azjatyckich; kilkadziesiąt szkarłupni i skorupiaków z mórz europejskich i z Władywostoku.

Dr. Władysław Poliński: zbiorek owadów i robaków z Kujaw i pasma Krak.-Wieluńskiego (30 probówek).

Józef Wasilewski: 1 okaz pawia.

Tadeusz Jaczewski: przeszło 200 okazów małży z Wisły pod Warszawą (zebranych wraz z K. Gajlem); kilkanaście pudełeczek ze ślimakami z pod Włocławka i in. okolic; kilka probówek z owadami i kielżami z pod Łowicza i Torunia.

Dembiński: kaczka edredonowa (*Somateria mollissima* L.).

7. Biblioteka i jej nabytki. Utworzeniem biblioteki Muzeum zajął się kustosz dr. W. Poliński. Za datę utworzenia przyjąć można dzień 1 X 1919 r., w którym rozpoczęła się praca dr. Polińskiego nad rozmieszczeniem książek w przeznaczonych na ten cel szafach i nad ich inwentarzowaniem. Właściwym zaczątkiem biblioteki tej stał się okazały i cenny księgozbiór b. Muzeum Branickich. Ogółem z pośród 7022 numerów wpisanych do inwentarza bibliotecznego od 1 X 1919 do 31 XII 1921:

3212 obejmowały bibliotekę b. Muzeum Branickich oraz niewielką ilość nieinwentarzowanych broszur i tomów, zgromadzonych prywatnie przez kustoszy Muzeum 1).

2510 otrzymano w drodze darów

1473 „ „ kupna

123 „ „ wymiany duplikatów

4 „ „ wymiany wydawnictw (w grudniu 1921 r.).

Razem 7022

Dary powyżej wymienione złożyło 35 osób i instytucyj, mianowicie:

Stefan ks. Lubomirski: 305 tomów, stanowiących bibliotekę malakozoologiczną ś. p. Władysława Lubomirskiego, a reprezentujących w znacznej części

1) m. in. 22 prace dr. W. Gorczyńskiego ofiarowane przez autora.

wielotomowe, wyczerpane dziś i trudno dostępne wydawnictwa ikonograficzne; Janusz Domaniewski: 1219 tomów i broszur, przeważnie ornitologicznych; dyr. dr. Antoni Wagner 417; dr. Henryk Dziedzicki 130; wicedyr. Jan Sztolcman 109; Zakład Zoologiczny Uniw. Warsz. 69; dr. Wacław Roszkowski 46; Kazimierz Demel 29; dr. Stanisław Poniąkowski 28; Tow. Naukowe Warszawskie 27; dr. Władysław Poliński 21; Państw. Inst. Nauk. Gosp. Wiejsk. w Puławach 20; Muzeum im. Dzieduszyckich 17; dr. Władysław Stankiewicz 17; mniej niż po 10 ofiarowali: Redakcja Przeglądu Muzealnego (Poznań), Redakcja Przeglądu Rybackiego, bezimiennie, oraz pp. dr. A. Cieszyński, J. Czarnocki, dr. Br. Dębski (Kair), prof. dr. B. Hryniewiecki, [T. Jaczewski, J. Kinel (Lwów), W. Kulmatycki, doc. dr. Lityński, P. Olewiński, Pankiewicz, W. Dwight Pierce (St. Zjedn. Am. Płn.), dr. J. Prüffer, J. Rakowski, doc. dr. W. Stefański, inż. S. Stobiecki (Kraków), W. Szukiewicz, prof. dr. J. Tur, Valle (Finlandja) — łącznie 42.

8. **Wydawnictwa.** Trwające już od chwili założenia Muzeum dążenia do uzyskania własnego wydawnictwa uwieńczone zostały w roku 1921, dzięki życzliwości Wydziału Nauki Min. W. R. i O. P., wynikiem pomyślnym. W połowie wspomnianego roku odbyła się w tej sprawie konferencja personelu naukowego Muzeum. Zgodnie z ustalonym na niej programem, każdy rocznik „Prac zoologicznych Polskiego Państwowego Muzeum Przyrodniczego“ („Annales Zoologici Musei Polonici-Historiae Naturalis“) składa się z 4 zeszytów i obejmuje rozprawy zoologiczne, w przeważnej części oparte na opracowaniu zbiorów Muzeum. Redagowane są one w językach francuskim, niemieckim, angielskim i polskim, przyczem do prac w językach obcych dodawaniem bywa krótkie streszczenie polskie. Ponadto „Prace“ obejmują też działy „drobnych wiadomości“ naukowych oraz „wiadomości z Muzeum“.

Ze stanowiskiem dyrektora Muzeum związane na razie tytuł redaktora „Prac“. Pracę redaktorską zarówno pod względem naukowym jak technicznym objął kustosz Muzeum, docent dr. W. Poliński.

W końcu 1921 r. wydano 1-szy zeszyt 1-go rocznika (r. 1922) „Prac“, obejmujący wstęp historyczny wicedyr. Sztolcmana, pracę malakozoologiczną dyr. Wagnera, 2 prace ornitologiczne Chrostowskiego oraz wykaz personelu Muzeum.

W listopadzie uzyskano aprobatę Wydziału Nauki na wydanie „Podręcznika do zbierania i konserwowania zwierząt należących do fauny polskiej“, mającego objąć 7 zeszytów. Wydanie „Podręcznika“ tego uchwalonem zostało przez grono zoologów warszawskich jeszcze w połowie r. 1919 na jednym z posiedzeń Sekcji zoologicznej Komisji Fizjograficznej Tow. Nauk. Gosp. Zadaniem „Podręcznika“ miało być dostarczenie wskazówek osobom, pragnącym przez umiejętne gromadzenie materiału faunistycznego i przez dostarczenie go muzeom przyczynić się do zbadania świata zwierzęcego Polski. Redakcję powierzono dr-owi W. Polińskiemu. Uzyskawszy zgodę 26 badaczy-specjalistów na opracowanie poszczególnych rozdziałów „Podręcznika“, dr. Poliński wydał w grudniu 1921 r. najpierw zeszyt 3-ci, obejmujący dwa artykuły prof. A. Jakubskiego. Podkreślić należy, że pracy swej, wiążącej się z kwestją przedwstępnych prac do wydania „Fauny Polski“, podjęto się wspomniane grono badaczy bezinteresownie. Oto wykaz autorów: † Dr. H. Dziedzicki, prof. dr. B. Fulliński, dr. M. Gedroyć, prof. dr. J. Grochmalicki, prof. dr. A.

Jakubski, dr. A. Krasucki, S. Krzysik, W. Kulmatycki, † prof. dr. W. Kulczyński, doc. dr. A. Lityński, dr. S. Minkiewicz, dr. A. Moszyński, prof. dr. E. Niezabitowski, dr. J. Noskiewicz, doc. dr. W. Poliński, dr. J. Prüffer, prof. dr. W. Roszkowski, prof. dr. M. Siedlecki, S. Smreczyński, J. Stach, prof. dr. W. Stefański, dr. S. Sumiński, J. Sztolcman, S. Tenenbaum, dr. T. Wolski, J. Zaćwilichowski.

9. Uwagi dotyczące obowiązków muzealnych i czynników personelu.

Oprócz stałych obowiązków, zaznaczonych w punkcie 2-gim [str. 252], członkowie personelu pełnili szereg rozmaitych czynności, jakich wymagały sprawy bieżące. Wyłaniające się stale problemy natury naukowej, dydaktycznej, organizacyjnej, administracyjnej i finansowej, tudzież nieprzewidziane okoliczności zewnętrzne napotkane na drodze samodzielnego rozwoju Muzeum, utrudniały wielce i opóźniały bieg regularnej inwentaryzacji i prac konserwatorskich.

Niezależnie od swoich obowiązków urzędowych dyr. Wagner rozpoczął pracę w zakresie części wystawowej i naukowej poddziału mięczaków (*Mollusca*), wicedyr. Sztolcman współdziałał w pracy konserwatorskiej w poddziale ptaków, a dr. W. Poliński objął funkcje bibliotekarskie i redaktorskie. Gdy w związku z wspomnianymi powyżej okolicznościami zewnętrznymi p. Domaniewski opuścił stanowisko w Muzeum, część czynności jego w zakresie ptaków objął zastępczo T. Chrostowski.

10. Działalność naukowa i dydaktyczna członków personelu naukowego.

a) Publikacje naukowe.

Dr. A. J. Wagner. Die Molluskensammlung des Poln. Naturhistor. Staatsmuseums in Warschau, I. Prace zool. P. P. M. Przyr., I, 1 (r. 1921).

J. Sztolcman. Aperçu historique concernant le Musée Pol. d'Hist. Naturelle.—Ibidem.

Dr. W. Poliński. 1) Rozmieszczenie geograficzne Helicidów w Polsce (Szkic zoogeograficzny), Przegląd Geograficzny, I, 1919.

2) Notatki zoologiczne z wycieczki na jeziora kujawskie. — Pamiętnik Fizjograficzny XXVI, 1921 (wraz z K. Demelem).

3) Neue Clausiliiden aus Peru.—Bull. de l'Ac. Pol. d. Sc. et. d. Let., 1921.

J. Domaniewski. Fauna ornitologiczna dorzecza Wisły. — Monografia Wisły, 1921.

T. Chrostowski. 1) Sur les types d'oiseaux néotropicaux du Musée Zool. de l'Ac. d. Sc. de Pétrougrade. — Prace Zool. P. P. M. P., I, 1, (1921).

2) On some rare or little known species of South Brazilian Birds. — Ibidem.

b) Wycieczki naukowe i badania w terenie.

Dr. W. Poliński prowadził, z ramienia Muzeum, od 9 VII do 30 VIII 1921 badania faunistyczno-zoogeograficzne w półn. i zach. części pasma Krakowsko-Wieluńskiego, stanowiące dalszy ciąg badań rozpoczętych jeszcze przed wojną

w części południowej tegoż pasma. We wrześniu 1921 r. dr. Poliński zbierał w okolicy Lwowa i na Podolu między Zaleszczykami i Mielnicą materiały malakozoologiczne do zamierzonego studjum morfologiczno-systematycznego i ekologicznego nad Xerophilinami Polski.

Badania d-ra J. Prüffera nad fauną motyli Tatr, prowadzone z ramienia Muzeum, przerwane zostały wskutek choroby.

c) Polska wyprawa zoologiczna do Brazylii.

T. Chrostowski w towarzystwie Tad. Jaczewskiego i Stan. Boreckiego wyruszył w d. 4 XII 1921 r. z Warszawy, w myśl szczegółowo opracowanego planu, na wyprawę zoologiczną do Brazylii, obliczoną na 2 lata.

d) Działalność członków personelu poza Muzeum.

Dr. W. Poliński powołany został w r. 1920 na członka Kuratorium Warsz. Państw. Komisji Ochrony Przyrody, a w r. 1921 na sekretarza Komisji Fizjograficznej Tow. Nauk. Warsz. W lipcu 1921 r. habilitował się w Uniwersytecie Jagiellońskim z zakresu zoologii i anatomii porównawczej. W grudniu 1921 r. zaproszony został do objęcia wykładów „Zoologii specjalnej“ w Szkole Głównej Gosp. Wiejsk. w Warszawie.

11. **Pracownicy naukowcy z poza Muzeum.** Ze zbiorów i biblioteki korzystali w celach naukowych lub naukowo-dydaktycznych, przez czas dłuższy, pp. K. Demel, K. Gajl, prof. dr. B. Hryniewiecki, dr. Z. Jackówna (Kraków), prof. dr. K. Janicki, J. Kołodziejczyk, dr. A. Lityński (Wigry), L. Maślowski, dr. W. Roszkowski, S. Tenenbaum, a doraźnie—długi szereg innych osób.

12. **Frekwencja publiczności i szkół** była bardzo znaczna; szczupłość i niedogodny rozkład sal wystawowych dawały się przytem bardzo we znaki. Wycieczkom szkolnym zamiejscowym, wycieczkom wojskowym, nauczycielom, młodym przyrodnikom krajowym oraz gościom zagranicznym okazywali kustosze dość często pomoc przez oprowadzanie po ważniejszych działach Muzeum, przez udzielanie objaśnień i wskazówek oraz przez różne informacje teoretyczne i praktyczne.

13. **Stosunki z instytucjami naukowymi** polegały przeważnie na kontakcie naukowym i na wymianie publikacyj personelu z badaczami polskimi i zagranicznymi, pracującymi w muzeach, uczelniach wyższych lub szkołach. Od grudnia 1921 r. rozpoczęła się wymiana „Prac“ i „Podręcznika“ na wydawnictwa krajowe i obce.

SPRAWOZDANIE DYREKTORA ZA R. 1922.

1. **Personel.** Dyrektor: Dr. Antoni Wagner.

Wicedyrektor: Jan Sztolcman.

Kustosz działu zw. bezkręgowych (oprócz owadów): docent dr. Władysław Poliński.

Kustosz działu owadów: vacat.

Kustosz działu zw. kręgowych: vacat.

Kierownik działu ptaków neotropikalnych: Tadeusz Chrostowski (na wyprawie zoolog. w Brazylii).

Pomocnik kustosa: Józef Mackiewicz, do d. 1 VI 1922; Jerzy Kremky od d. 1 VII 1922.

Starszy woźny: Jan Poborczyk.

Woźny: Piotr Kozłowski.

2. **Nazwa Muzeum.** Nazwa „Narodowe Muzeum Przyrodnicze” została w początkach roku zmieniona na „Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze”, pierwsza bowiem powodowała liczne nieporozumienia, ze względu na istnienie w Warszawie miejskiego „Muzeum Narodowego”.

3. **Lokale muzealne.** Schody z 2 na 3 piętro i galeryjka 3-go piętra były przez parę miesięcy zamknięte dla publiczności w czasie naprawy balustrady, zagrożonej upadkiem. Aby umożliwić publiczności rozejrzenie się w zamkniętej dotychczas dolnej sali ssaków, zniesiono drzwi oddzielające ją od sieni wejściowej i utworzono wewnątrz sali oszkloną z trzech stron przestrzeń. Przednia jej ściana szklana łączona została z specjalnie skonstruowaną wielką witryną dla 3 żubrów.

4. **Zbiory.** a) **Dział zwierząt bezkręgowych.** W dalszym ciągu porządkowano i prowizorycznie inwentarowano zbiory naukowe i wystawowe mięczaków; te ostatnie opatrzone rysunkami i tablicami z tekstem objaśniającym, w 4 szafach i 2 witrynach. Wystawiono część zbioru wijów (*Myriapoda*).

b) **Dział owadów** Uporządkowano do końca, przeniesiono do nowej szafy i umieszczono w 98 gablotkach zbiór chrząszczy Wańkowicza z b. Muz. Branickich. Umieszczono w nowej specjalnej szafie zbiór owadów dwuskrzydłych z daru ś. p. Dziedzickiego. Zdezynfekowano i uporządkowano dalszą część zbioru motyli krajowych.

c) **Dział zwierząt kręgowych.** Wystawiono gniazda i jaja z górą 100 gat. ptaków, całą kolekcję ryb spodoustych (*Selachii*), cały zbiór ssaków płetwonogich (*Pinnipedia*) i znaczną część zbioru płazów (*Amphibia*).

5. **Nabytki w zakresie zbiorów.**

a) **Zdobyte z planowych wycieczek personelu.**

Dr. A. Wagner: mięczaki, chrząszcze, płazy, 4 czaszki ssaków, zebrane na Śląsku Cieszyńskim.

Dr. Władysław Poliński: z górą 1000 okazów mięczaków, 150 okazów wijów (*Myriapoda*), 200 okazów równonogów (*Isopoda*), kilkanaście ryb i płazów, nadto paręset okazów ważek, prostoskrzydłych, chrząszczy, bezskrzydłych i robaków źródłanych z dorzecza Popradu i innych okolic Beskidu Zach. i Środkowego.

b) **Kupno.** M. Rodziewicz: zbiór owadów z Parany w 8 pudłach.

c) **Dary.** Adolf Sitsch: zbiorok (100 obiektów) ślimaków europejskich, zebranych i oznaczonych przez ofiarodawcę; w tem kilka rzadkich.

Dr. Władysław Poliński: 15 rzadkich gatunków mięczaków europejskich i egzotycznych.

Dr. Władysław Poliński: *Neuronia phalaenoides* L. i kilka innych rzad-
szych owadów krajowych z okolic Kielc, otrzymanych od znalazcy, p. Jana
Czarnockiego.

6. **Biblioteka i jej nabytki.** Rozrost biblioteki spowodował nabycie
dużej podwójnej szafy bibliotecznej. Z pośród 745 numerów (Nr. 7023—7767),
wpisanych do prowizorycznego inwentarza, otrzymała biblioteka:

166	w	drodze	kupna
164	„	wymiany	wydawnictw
67	„	wymiany	duplikatów
348	„	darów	

Razem 745.

Dary złożyli:

Dyr. dr. A. Wagner 298 tomów i map; Sz. Tenenbaum 19 broszur;
dr. W. Roszkowski 14 broszur; mniej niż po 10 (a łącznie 17 numerów) ofia-
rowali: Redakcja Brazil-Polonia (w Kurytybie), red. Rybaka Polskiego, Zool.
Society Tokyo, oraz pp. K. Demel, prof. dr. B. Dybowski, K. Gajl, T. Jaczewski,
J. Mackiewicz, dr. W. Poliński, dr. M. Stępowski, O. Schubarth (Kiel), J.
Sztolcman, S. Weissberg.

7. **Wydawnictwa.** Wydano zesz. 2—3 tomu I-go „Prac“ oraz zesz. 4-ty
„Podręcznika do zbierania“.

Wymiana „Prac“, a w stosunku do krajów słowiańskich i „Podręcznika“,
rozwinęła się pomyślnie, wzbogacając bibliotekę o szereg wartościowych rocz-
ników czasopism. „Prace“ spotkały się z życzliwym przyjęciem ze strony świata
 naukowego zagranicznego, jak to wynika z listów, pisanych do redakcji, oraz
z cytat i pochlebnych uwag zamieszczanych w obcych czasopismach nau-
kowych.

8. **Uwagi dotyczące obowiązków i czynności personelu.** Dyr. Wagner,
niezależnie od obowiązków dyrektora, pracował w zakresie wystawowej i nau-
kowej części poddziału mięczaków, porządkując pod względem systematycznym
i inwentarząc prowizorycznie liczne ich grupy.

Od końca czerwca do końca roku wicedyr. Sztolcman sprawował za-
stępczą opiekę nad poddziałem ptaków. W czasie choroby wicedyr. Sztolc-
mana i w nieobecności dyr. Wagnera od końca grudnia 1921 do lutego 1922 r.
dr. Poliński pełnił zastępczo ich obowiązki; ponadto przez cały rok, oprócz
zwykłych obowiązków kustosa pełnił czynności bibliotekarskie, redaktorskie,
wydawnicze, rachunkowe oraz znaczną część administracyjnych.

9. **Działalność naukowa i dydaktyczna członków personelu.**

a) P u b l i k a c j e.

Dr. A. Wagner: 1) System. Verzeichnis der mir heute bekannten Arten
und Formen der Clausiliiden. — Prace zool. P. P. M. Przyr., 1, 2—3, 1922.

2) Ergänzungen und Erläuterungen zur Systematik der Clausiliiden. Ibi-
dem, 1, 2—3 1922.

3) Beiträge zur Molluskenfauna Zentraleuropas. Ibidem, I, 2—3, 1922.

Dr. W. Poliński: 1) Les Clausiliidés de l'Amérique du Sud dans la coll. malacologique du Musée Polonais d'Hist. Naturelle. Prace zool. P. P. M. Przyr., I, 2—3, 1922.

2) Courtes notes orthoptérologiques. — Ibidem, I, 2—3, 1922.

3) Isopoda-Równonogi. — Podręcznik do zbierania (etc.), zes. 4, 1922.

4) O faunie mięczaków ziemi Suwalskiej. Sprawozd. Stacji Hydrobiologicznej na Wigrach, I, 1, 1922.

Nadto na zasadzie opracowania materiałów Muzeum opublikowane zostały:

Dr. J. Prüffer 1) Über neue Aberrationen von *Satyrus briseis* L., *Coenonympha pamphilus* L., *Lycaena bellargus* L., *Ortholitha plumbaria* F. und *Larentia unidentaria* Hw. Prace zool. P. P. M. Przyr., I, 2—3, 1922.

2) *Neuronia phalaenoides* L. nowy gatunek chróścika dla fauny ziem Polskich. — Ibidem, I, 2—3, 1922.

b) Wycieczki.

Dr. A. Wagner prowadził poszukiwania faunistyczne na Śląsku Cieszyńskim. Dr. W. Poliński prowadził od 6 VII do 29 VIII badania faunistyczno-zoogeograficzne na pograniczu Beskidu Zachodniego i Środkowego, mając za punkt oparcia okolicę Piwnicznej; o części wyników — patrz punkt 9, a, 2. — We wrześniu prowadził w dalszym ciągu badania na Podolu, rozpoczęte w r. 1921; o wynikach — patrz punkt 9, a, 4.

c) Działalność pozamuzealna.

Dr. W. Poliński wykładał „Zoologję leśną” i prowadził ćwiczenia w Szkole Głównej Gosp. Wiejsk.; był nadal sekretarzem Komisji Fizjograficznej Tow. Nauk. Warsz. i członkiem Kuratorjum Warsz. Państw. Kom. Ochr. Przyrody.

10. **Pracownicy z poza muzeum.** W charakterze naukowego pracownika czasowego pracował w poddziale chrząszczy (w zbiorze szczypawek — *Carabidae*) p. Stefan Weissberg, pełniąc częściowo czynności pomocnicze w zakresie porządkowania chrząszczy. Dr. Władysław Roszkowski uporządkował, sprawdził pod względem oznaczeń gatunkowych i etykietkami opatrzył znaczną część poddziału płazów (*Amphibia*). Ze względu na własne cele naukowe lub dydaktyczne korzystali z biblioteki i zbiorów przez czas dłuższy, oprócz osób wymienionych w poprzednim sprawozdaniu, pp.: M. Gieysztor, M. Masłowski i S. Weissberg, a doraźnie — szereg osób innych; nadto kilka osób korzystało z okazów, jako modeli do rysunków i obrazów artystycznych lub dydaktycznych.

11. **Frekwencja publiczności i szkół** wzrastała nieprzerwanie.

12. **Stosunki z instytucjami naukowymi** rozwijały się w dalszym ciągu (por. poprzednie sprawozdanie).

SPRAWOZDANIE DYREKTORA ZA ROK 1923.

1. **Personel.** Dyrektor: dr. Antoni Wagner;
 wicedyrektor Jan Sztolcman;
 kustosz działu zwierząt bezkręgowych oprócz owadów: docent dr. Władysław Poliński;
 kustosz działu owadów: vacat;
 kustosz działu zwierząt kręgowych: vacat;
 kierownik działu ptaków neotropikalnych: vacat (od V 1923);
 pomocnik kustosza: Jerzy Kremky;
 sekretarka: Stanisława Kulewska, od 1 III 1923;
 starszy woźny: Jan Poborczyk;
 woźny: Piotr Kozłowski.

2. **Lokale muzealne.** Z powodu datujących się z czasów przedwojennych uszkodzeń dachu strop 2 sal III-go piętra w lewym skrzydle gmachu uległ, wskutek zaciekania wody deszczowej, przegnicciu i groził zawaleniem. Wobec tego Muzeum dla publiczności na kilka miesięcy zamknięto i dokonano gruntownej naprawy. Sale wspomniane zostały obecnie dla publiczności na stałe zamknięte, jako pod względem wystawowym mało wartościowe. Użyte zostały na pomieszczenie naukowego zbioru ornitologicznego z b. Muzeum Branickich, przechowywanego w postaci skórek; w mniejszej z sal umieszczono materiały naukowe z kilku poddziałów oraz przyrządy i skrzynie dezynfekcyjne.

3. **Zbiory.** a) **Dział zwierząt bezkręgowych.** Uporządkowano i wystawiono w przerobionej — o ile to było możliwe — dużej szafie przyściennej znaczną większość zbioru koralii (dawniej niedostępnego dla publiczności), po zaopatrzeniu go w etykiety polskie i po prowizorycznym zainwentarowaniu. To samo dotyczy połowy zbioru gąbek (*Spongiaria*), prawie całego zbioru robaków niższych (*Scolecida*), pierścienic (*Annelida*), umieszczonego w odpowiednio przerobionej szafie przy oknie, oraz części zbioru oślonic (*Tunicata*). W zakresie mięczaków (*Mollusca*) wystawiono pewne grupy ślimaków lądowych, zbiór muszli używanych do celów przemysłowych i zdobniczych, część ślimaków [skrzelodysznych i małży; rozpoczęto prowizoryczne inwentarowanie mięczaków. Dalsze części naukowego zbioru mięczaków umieszczono w nowych szafach specjalnych, analogicznych z szafami malakozoologicznymi z b. zbioru Wł. ks. Lubomirskiego i ustawionych, obok tych ostatnich, w pracowni kustosza.

b) **Dział owadów.** Zapoczątkowano prace mające na celu stworzenie systematycznego zbioru wystawowego. Paraliżująca wszelkie zamiary personelu szczupłość lokalu pozwoliła jednakże tylko na wystawienie 3 dwustronnych witryn. Umieszczono w nich pewną ilość chrząszczy egzotycznych oraz palearktycznych (z b. Muzeum Branickich), motyle dzienne peruwiańskie (ze zdobycy J. Sztolcmana i K. Jelskiego) oraz część motyli krajowych. Ze względu na zupełny brak miejsca i witryn, uniemożliwiający dalsze rozszerzenie zbioru wystawowego w tym dziale, poprzestano na zmienianiu co pewien

czas w owych 3 witrynach poszczególnych pudeł z okazami na pudła z innymi serjami owadów.

c) Dział z zwierząt kręgowych. Dokonano rewizji naukowej i konserwatorskiej znacznej części zbioru ssaków i zaopatrzone go w nowe etykiety; etykiety polskie otrzymała też dalsza część wystawowego zbioru ptaków. Drobne grupki systematyczne kręgowych (*Cyclostomata*), ryb spodoustych (*Selachii*) i kostnoszkieletowych (*Ganoidei*) umieszczono w „okiennej” witrynie zawierającej rekina.

Brak miejsca spowodował usunięcie części wystawowego zbioru ptaków w celu wystawienia w mieszczących je szafach wspomnianej w punkcie „a” części zbioru mięczaków.

4. Nabytki w zakresie zbiorów.

a) Zdobyte z planowych wycieczek personelu. Dr. W. Poliński zebrał w Beskidzie Zachodnim z górą 1300 okazów mięczaków, oraz 600 okazów wijów, równonogów, ważek, płazów i potokowej rybki *Cottus poecilopus* Heck. (por. punkt 8 b).

b) Kupno. Wielkie rogi łosia z torfowiska pomorskiego.

c) W drodze wymiany mniej potrzebnych duplikatów otrzymano z Muzeum Fizjograficznego Pol. Akad. Umiej. 60 obiektów (200 okazów) ślimaków małopolskich, przeważnie rzadszych.

d) Dary. Włodzimierz Korsak: 6 okazów rzadkich ptaków z Helu.

Stanisław Grabiański: czerwonak (*Phoenicopterus roseus* Pall.) z Gostyńskiego — pierwszy okaz z ziem polskich.

Wojciech Zarychta: kość promieniowa nosorożca włochatego (*Rhinoceros antiquitatis* Blum b ch) z pod Grodźca w Będzińskim.

Szymon Tenenbaum: zbiorek owadów, wijów, mięczaków, wąż *Elaps* sp. — z Parany, zebrany przez ofiarodawcę.

Dyr. dr. Antoni Wagner: zbiorek owadów z południowej Styrii.

5. Biblioteka i jej nabytki. Nabyto drugą dużą szafę podwójną według wzoru z r. 1922. Biblioteka wzbogaciła się o 955 nowych numerów wpisanych do prowizorycznego inwentarza (Nr. Nr. 7768—8722) — o 210 więcej niż w r. 1922, mianowicie:

679	w drodze kupna (przeważnie map sztabowych).
223	„ wymiany wydawnictw (o 59 więcej niż w r. 1922).
4	„ „ duplikatów.
49	„ darów.

Razem . 955.

Powyższe dary złożyli pp.: dyr. dr. A. Wagner 14, wicedyr. Sztolcman 11, pozostali—mniej niż po 10 (a łącznie 24): Akad. Nauk w Petersburgu, red. „Brazyl-Polonia” (Kurytyba), ś. p. dr. H. Dziedzicki, prof. dr. B. Hryniewiecki, T. Jaczewski, prof. Z. Mokrzecki, Kurat. Warsz. Państw. Kom. Ochr. Przyr., dr. W. Poliński, dr. J. Prüffer, dr. W. Roszkowski, dr. O. Schubarth (Kiel), prof. J. Stach (Kraków), prof. dr. W. Szafer (Kraków), Tow. Nauk. Warsz., M. Znamierowska (Wilno).

6. **Wydawnictwa.** Wydano 4-ty zeszyt I t. „Prac” (1922), 1 zeszyt II tomu „Prac” (1923) oraz zeszyt 5-ty „Podręcznika do zbierania”.

7. **Uwagi dotyczące obowiązków i czynności personelu.** Dyr. Wagner i wicedyr. Sztolcman, niezależnie od obowiązków urzędowych, pełnili czynności w zakresie wymienionym w sprawozdaniu poprzednim. Dr. Poliński oprócz obowiązków urzędowych pełnił nadal czynności bibliotekarskie i redaktorskie, a do d. 1 III — prowadził w dalszym ciągu sprawy rachunkowe.

P. J. Kremky oprócz obowiązków pomocnika kustosa objął stałą opiekę nad poddziałem lepidopterologicznym.

Na nowo utworzonym etatowym stanowisku sekretarza zatwierdzoną została p. Stanisława Kulewska, która z zakresu pracy d-ra Polińskiego przejęła sprawy rachunkowe.

8. **Działalność naukowa i dydaktyczna członków personelu naukowego.**

a) **Publikacje.** Dr. A. Wagner: Ergänzungen u. Erläuterungen zur Systematik der Clausiliiden, II. Prace zool. P. P. M. Przyr. II, 1, (1923).

Dr. W. Poliński: 1) *Auritus hoyeri* n. sp. nebst Beiträgen zur Kenntnis des Subgenus *Titanopoma* A. J. Wagn. — Ibidem, I, 4 (1922).

2) Recherches sur l'anatomie et la systématique des Xérophilins de la Pologne et de la Transylvanie. — Ibidem, I, 4 (1922).—Nadto artykuł: Polska wyprawa zoologiczna do Brazylii. Przyroda i Technika, 1923.

b) **Wycieczki.** Dr. A. Wagner zbierał owady w Styrii w okresie miesięcy letnich.

Dr. W. Poliński prowadził od 24 VI do 28 VIII badania faunistyczno-zoogeograficzne w Beskidzie Zachodnim na przestrzeni od Mszany Dolnej i g. Turbacza do Makowa i Babiej Góry a częściowo i w dolinie Nowotarskiej oraz Pieninach; punktem oparcia była Zabornia w pobl. Chabówki (por. punkt 4a).

c) **Działalność pozamuzealna.** Wicedyr. Sztolcman powołany został na członka Kurat. Warsz. Państw. Kom. Ochr. Przyr. Jako przedstawiciel tej Komisji brał udział w „Congrès international pour la protection des sites de la Nature” w Paryżu, w charakterze delegata polskiego; zgłoszony przez p. Sztolcmana wniosek, dotyczący ochrony żubra, został przyjęty i w oficjalnym sprawozdaniu z Kongresu ogłoszony (por. str. 277).

Dr. W. Poliński w dalszym ciągu prowadził wykłady i ćwiczenia z „Zoologii leśnej” w Szkole Głównej Gosp. Wiejsk.; jako docent Uniwersytetu Jagiellońskiego wygłosił w uniwersytecie tym w sem. letnim r. ak. 1922/23 cykl wykładów p. t. „Zasady zoogeografji”. Był w dalszym ciągu członkiem Kurat. Warsz. Państw. Kom. Ochr. Przyrody i sekretarzem Komisji Fizjograficznej Tow. Nauk. Warsz.

9. **Polska Wyprawa zoologiczna do Brazylii. Śmierć Tadeusza Chrostowskiego** ¹⁾. T. Chrostowski i T. Jaczewski (po odłączeniu się p. Boreckiego od wyprawy) pokonywując liczne trudności i niebezpieczeństwa, zdołali

¹⁾ por. T. Jaczewski. The Polish Zoological Expedition to Brazil in the years 1921—1924. Itinerary and brief report. Prace zool. P. P. M. Przyr., IV, 4 (1925).

T. Jaczewski. Pamięci Tadeusza Chrostowskiego. Kurytyba 1923.

T. Jaczewski. † Tadeusz Chrostowski. Prace zool. P. P. M. Przyr., III, 3—4 (1924).

w ciągu r. 1922 i pierwszych miesięcy 1923 r. wykonać zamierzony przez nich program badań w Paranie (por. „Sprawozdanie“ za r. 1919-21, punkt 10 c). Wędrowka przez stopy i puszcze oraz kilkomiesięczna podróż w dół obfitującej w bystrzyny i wodospady rzeki Ivahy nastęczała liczne trudności i niebezpieczeństwa. Przebywszy rzekę wspomnianą na łodziach, prowadzonych przy pomocy 4 wioślarzy-krajowców, Chrostowski i Jaczewski dotarli do rz. Parany. Rzeką tą dopłynęli do Foz do Iguassù, stanowiącego kres podróży wodnej, a zarazem kres głównej fazy wyprawy. Już po wyruszeniu z Foz do Iguassù w kierunku Kurytyby, w miejscowości Pinheirinhos, Chrostowski, Jaczewski i towarzyszący im w dalszym ciągu jeden z wspomnianych 4 krajowców zapadli ciężko na malarję, której wyczerpanyi trudami organizm Chrostowskiego zwalczyć już nie zdołał.

W d. 4 kwietnia 1923 r. umarł w Pinheirinhos Tadeusz Chrostowski i w tejże miejscowości został pochowany. Zmarł jako ofiara nauki, którą nadewszystko umiłował, a śmierć jego stanowi nie tylko dla Muzeum ale i w ogólności dla nauki polskiej stratę niepowetowaną.

Wśród personelu Muzeum i ogółu przyrodników polskich oraz wśród wielu znających go bliżej badaczy obcych, jak świadczą pisane do Muzeum listy z muzeów w Peteresburgu, Monachjum i z innych instytucji zagranicznych, pozostawił po sobie pamięć jak najlepszą, — pamięć o człowieku nawskroś czystego charakteru, nieugiętej energii i gorącego umiłowania wiedzy.

Dzieło Chrostowskiego — pierwszą w niepodległej Polsce naukową wyprawę polską do krajów egzotycznych — doprowadził do końca Tadeusz Jaczewski, dzięki któremu w zupełności ocalały cenne zdobycze wyprawy. Wraz z przeznaczonemi dla Muzeum wielkimi kolekcjami d-ra J. Czakięgo oraz z darami kilku innych rodaków z za Oceanu, zdobycze wyprawy przewiezione zostały do Europy na polskim okręcie szkolnym „Lwów“, którego komendant kap. Stankiewicz oraz załoga udzielili pomocy życzliwej i starannej.

10. **Pracownicy naukowci pozamuzealni.** Ze zbiorów, z biblioteki oraz informacji naukowych lub dydaktycznych personelu Muzeum korzystał przez czas dłuższy nadal szereg osób, przeważnie wymienionych w sprawozdaniu z r. 1922; nadto zwiększyła się ilość osób zwracających się do Muzeum doraźnie.

11, 12, 13. **Frekwencja publiczności i szkół, stosunki z instytucjami i uczonymi polskimi i zagranicznymi** oraz wymiana wydawnictw wzrastały w dalszym ciągu.

SPRAWOZDANIE DYREKTORA ZA ROK 1924.

1. **Personel.** Dyrektor: dr. Antoni Wagner;
wicedyrektor: Jan Sztolcman;
kustosz działu zwierząt bezkręgowych oprócz owadów: docent dr. Władysław Poliński;
kustosz działu owadów: Tadeusz Jaczewski od d. 15 IV 1924 r.;
kustosz działu zwierząt kręgowych: vacat;
kierownik działu ptaków neotropikalnych: vacat;

pomocnik kustosza: Jerzy Kremky;
 sekretarka: Stanisława Kulewska;
 preparator: Edward Sapiński, od 1 X 1924;
 st. woźny: Jan Poborczyk;
 woźny: Piotr Kozłowski.

2. Inwentaryzacja działów: kancelaryjnego, meblowego i pomocy naukowych.

W związku z omówionemi w punkcie następnym (3-cim) sprawami inwentarzowania zbiorów, sprawdzono, numerami opatrzone i wciągnięto do zaprowadzonych w r. 1924 — w myśl zlecenia Ministerstwa — definitywnych inwentarzy urzędowych:

w dziale IVa (inwentarz meblowy):	objektów	431,
„ IVb („ kancelaryjny):	„	30,
„ III („ pomocy nauk.):	„	185;

większość obiektów tych była już wpisana w r. 1920—1924 do inwentarzy prowizorycznych.

3. Zbiory zoologiczne i ich skład gatunkowy. Zasady inwentaryzacji i stan jej w r. 1924.

Wysunięcie w grudniu r. 1923 pewnych postulatów, dotyczących t. zw. depozytu uniwersyteckiego, uczyniło niemożliwym dotychczasowe jednolite porządkowanie, opracowywanie, etykietowanie i inwentarzowanie owych zbiorów „depozytowych” na równi ze zbiorami nie-uniwersyteckiego pochodzenia. Wobec tego zdecydowano inwentarzować definitywnie jedynie te ostatnie, a z urzędowym inwentarzowaniem pierwszych — wstrzymać się aż do chwili formalnego zrealizowania tych punktów rozporządzenia ministerjalnego z r. 1919 i umowy z hr. Ksaw. Branickim, które dotyczą połączenia zbiorów [por. początek „Sprawozdania” za r. 1919 — 1921]; jednakże prowizorycznego inwentarzowania oraz opieki konserwatorskiej nie zaniechano.

W ścisłym związku z powyższem, zestawiono w maju 1924 r., na zlecenie Wydziału Nauki Ministerstwa W. R. i O. P., ilość gatunków (species) reprezentowanych w zbiorach uniwersyteckiego i nie-uniwersyteckiego pochodzenia (t. j. byłych zbiorów Muzeum Branickich, Lubomirskiego, Kulczyńskiego, dyr. Wagnera, Domaniewskiego, Sztolcmana, Dziedzickiego etc.). Pierwsze to prowizoryczne obliczenie (—ściste, w braku katalogów, było zwłaszcza w zakresie owadów niewykonalnem) dało wynik następujący.

Zbiory stanowiące:

A) niezaprzeczalną własność Muzeum	B) t. zw. depozyt uniwersytecki
Poddział:	Gatunków: Gatunków:
1. Mięczaki (<i>Mollusca</i>)	około 18.000 około 2.000
2. { Jamochłony (<i>Coelenterata</i> s. 1.)	} „ . 115 „ 550
Pierścienice (<i>Annelida</i>)	
Robaki niższe (<i>Scolecida</i>)	
Szkarłupnie (<i>Echinodermata</i>)	
Osłonice (<i>Tunicata</i>)	
Mszywioły (<i>Bryozoa</i>)	

3. Ramienionogi (<i>Brachiopoda</i>)	„ 85	„ 30
4. Wije (<i>Myriapoda</i>) i skorupiaki (<i>Crustacea</i>)	„ 200	„ 200
5. Pajęczaki (<i>Arachnoidea</i>)	„ 7500	„ 100
6. Chrząszcze (<i>Coleoptera</i>)	„ 8500	„ 12000
7. Motyle (<i>Lepidoptera</i>)	„ 2000	„ 2000
8. Dwuskrzydłe (<i>Diptera</i>)	„ 1500	„ 20
9. Pluskwiaki (<i>Hemiptera</i>)	„ 1000	„ —
10. Pozostałe owady (<i>Insecta</i>)	„ 500	„ 500
11. { Ssaki (<i>Mammalia</i>), Gady (<i>Repti-</i> lia) Ryby (<i>Pisces</i>), Kręgowce (<i>Cyclo-</i> stomata) }	„ 200	„ 1200
12. Ptaki (<i>Aves</i>)	„ 6500	„ 6000
Razem gatunków (species): około 46.100		gatun. (species): ok. 24.600

Przybliżony stosunek ilości gatunków wynosi 9:5, przyczem z górą $\frac{3}{4}$ t. zw. depozytu uniwersyteckiego jest tego samego pochodzenia, co zbiory b. Muzeum Branickich, t. j. pochodzi z darów hr. Konstantego Branickiego i z wypraw przez niego popieranych i finansowanych.

Zaznaczyć należy, że „na oko” zbiory zwierząt kręgowych, jako zabierające bez porównania więcej miejsca niż zbiory bezkręgowców, zdają się odgrywać w kolekcjach Muzeum rolę przeważającą, mimo że jeden tylko poddział pajęczaków (collectio Kulczyński etc.) obejmuje tę samą ilość gatunków, co cały dział kręgowców, a najbogaciej reprezentowany poddział mięczaków (collectio Lubomirski, coll. A. J. Wagner) $2\frac{1}{2}$ razy przewyższa go liczebnie.

Przy inwentarowaniu zbiorów opatrywane są numerami nie gatunki i zwierzęce i nie okazy poszczególne, lecz objekty inwentarzowe. Objekt oznaczony bywa literą, odnoszącą się do danego poddziału zbiorów (poddziałów ustalono około 20), oraz kolejnym numerem w obrębie tegoż, np. „W 3274”. Obiektem może być bądź jeden okaz, bądź nawet wielka ich ilość (kilkaset), umieszczona w jednej probówce, stoiku lub pudełku i reprezentująca okazy jednego gatunku zebrane w jednym i tem samym miejscu.

Ilość obiektów inwentarzowych zoologicznych wciągniętych do inwentarzy prowizorycznych a obejmujących część zbiorów bez względu na ich pochodzenie, wynosiła:

	w d. 24 V 1924 r.	w d. 31 XII 1924 r.
Ssaki (<i>Mammalia</i>)	644	644
Ptaki (<i>Aves</i>)	4504	4504
Ośłonice (<i>Tunicata</i>)	57	57
Mięczaki (<i>Mollusca</i>)	3200	5000
Pajęczaki (<i>Arachnoidea</i>)	2409	2409
Motyle (<i>Lepidoptera</i>)	3332	3370
Robaki niższe (<i>Scolecida</i>)	132	132
Pierścienice (<i>Annelida</i>)	129	129
Mszywioly (<i>Bryozoa</i>)	23	23
Jamochłony (<i>Coelenterata</i>)	383	383
Razem obiektów inwentarzowych:	14813	Razem obj. inw.: 16651

Nadto p. Kremky zapisał do inwentarza urzędowego 1764 obiektów z zakresu chrząszczy (z b. Muzeum Branickich, e coll. Wańkowicz), a dr. Poliński przepisał z prowizorycznego inwentarza do urzędowego 1020 obiektów z zakresu pajęczaków (z b. zbioru Kulczyńskiego).

4. Nabytki w zakresie zbiorów.

a) Zbiory Polskiej Wyprawy Zoologicznej do Brazylii przybyły w d. 2 VII 1924 r. z Gdańska do Warszawy pod opieką p. Jaczewskiego. Zbiory te obejmują: z górą 1200 okazów pająków (w skórach), przeszło 20000 ok. owadów, przeszło 300 ok. mięczaków, około 100 ok. wijów, ponadto mniejsze ilości okazów z zakresu ssaków, gadów, płazów, robaków i pajęczaków.

b) Zdobytcze z planowych wycieczek personelu. Dr. Poliński zebrał na Mazowszu na pograniczu pow. skierniewickiego i łowickiego z górą 800 ok. mięczaków, przeszło 400 ok. wijów, równonogów oraz ok. 200 owadów, robaków, płazów etc.; w czasie krótkiej wycieczki nad Bałtyk zebrał nieco jamochłonów, robaków, skorupiaków oraz mięczaków morskich i lądowych.

T. Jaczewski: owady, ślimaki lądowe i wije z Czarnokory, z Rumunji, Bułgarii, Turcji i Jugosławii.

c) Kupno. Od Herm. Rollego (Berlin) nabyto 85 rzadkich gatunków mięczaków, w celu uzupełnienia i porównawczego sprawdzenia opracowywanych w r. 1924 części zbiorów naukowych. Od d-ra Woerza (Austria) nabyto duży przeważnie oznaczony dokładnie zbiór chrząszczy alpejskich i bałkańskich, obejmujący około 40000 okazów. Od p. St. Przybysza zakupiono czaszkę tura z powiatu biłgorajskiego.

d) W drodze wymiany mniej potrzebnych duplikatów uzyskano z Muzeum Fizjograficznego Pol. Ak. Um. 12 obiektów do zbioru naukowego ślimaków krajowych.

e) Dary. Dr. Józef Czaki (Araucaria, Parana): duże zbiory zoologiczne nie oznaczone) zgromadzone przez ofiarodawcę w Paranie, przeważnie w okolicach Araucarii, a obejmujące około 10000 okazów motyli, przeszło 12000 ok. innych owadów, kilka wielkich gniazd os, przeszło 300 ok. skorupiaków, wijów (*Myriapoda*) i pajęczaków, 53 skórki ptaków i ssaków, przeszło 50 ok. innych kręgowców, 35 czaszek ssaków, gniazda ptasie, przeszło 100 ok. szkarłupni (*Echinodermata*), przeszło 200 ok. mięczaków morskich (przeważnie z Paranagua) i lądowych.

Dr. Józef Czaki: zbiory botaniczne z Parany, zgromadzone przez ofiarodawcę.

Dr. Józef Czaki: zbiory mineralogiczne z Parany, zgromadzone przez ofiarodawcę.

Dr. Józef Czaki: zbiory etnograficzne i archeologiczne z Parany, zgromadzone przez ofiarodawcę.

W. Żągołowicz: różne owady z Parany.

Helena Jaczewska: 50 okazów motyli z Parany, zebranych przez ofiarodawczynię.

Dr. Jan Traczyński: 30 ok. motyli z okolic Rio de Janeiro.

Kowalewska: 15 oszklonych gablot z chrząszczami, przeważnie palearktycznymi.

Łudwik i Marjan Masłowsky: 16 ok. motyli z okolic Zawiercia.

Studjum Weterynaryjne Un. W. (staraniem prof. d-ra W. Roszkowskiego): szkielec żubra białowieskiego.

Zygmunt Prószyński: kaczką o 4 nogach.

Ks. Robert Wierzejski: kilkanaście mięczaków, kilka skórek kręgowców i kilka czaszek (jaguara etc.), zebranych przez ofiarodawcę w Paranie w r. 1923.

Franciszka Szańkowska: pancernik z Parany.

Kap. M. Stankiewicz: albatros (*Diomedea* sp.) schwytyany na wędkę specjalną na okręcie szkolnym „Lwów“.

Hr. Benedykt Tyszkiewicz: 10 ok. mięczaków i 44 skórki ptaków z Sudanu, zebranych przez ofiarodawcę i innych uczestników Ekspedycji myśliwskiej polskiej (wykaz ptaków — patrz pracę J. Sztolcmana w „Pracach zool. P. P. M. P., III, 3—4).

Marjan Gieysztor: około 300 gatunków motyli zebranych przez ofiarodawcę w Puszczy Białowieskiej, Wileńszczyźnie i Karpatach.

5. Biblioteka i jej nabytki.

Biblioteka wzbogaciła się o 999 nowych numerów, zapisanych do inwentarza prowizorycznego (№ 8723—9721). Równocześnie z osiągnięciem przez d-ra Polińskiego liczby ostatnio wspomnianej, p. Kulewska, przepisywająca treść inwentarza prowizorycznego do urzędowego, doprowadziła ten ostatni do numeru 5300.

Z pośród nabytków otrzymała biblioteka

217 w drodze kupna

240 „ „ wymiany wydawnictw (o 17 więcej niż w r. 1923)

542 „ „ darów (w tem 99 z zagranicy).

Razem 999.

Dary powyższe złożyli s. p. T. Chrostowski 253, T. Jaczewski 67, gen. C. M. de Silva Rondon (Rio de Janeiro) 62, dyr. dr. A. Wagner 54, wicedyr. J. Sztolcman 38, dr. M. S. Bertoni (Paragwaj, Puerto Bertoni), Instituto Oswaldo Cruz (Rio de Janeiro) 11, oraz mniej niż po 10: Komisja Fizjograf. Tow. Nauk. Warsz., Komisja Fizjograf. Pol. Ak. Um. (Kraków) i pp. prof. dr. R. Błędowski, Ksaw. Branicki, M. Dembińska (Poznań), K. Gajl, prof. dr. A. Jakubski (Poznań), J. Jarocki, A. Kwiatkowski (Ponta Grossa, Parana), ks. L. Navás (Zaragoza), dr. W. Poliński, dr. J. Prüffer (Wilno), dr. W. Stefański, hr. Otto Zedlitz (Szwecja).

6. **Wydawnictwa.** Wydano zeszyty 2 oraz 3-4 tomu II-go „Prac zoologicznych P. P. M. P.“ za rok 1923 oraz zeszyt 7 „Podręcznika do zbierania“.

7. **Uwagi dotyczące czynności personelu.** W nieobecności dyrektora i wicedyrektora pełnił zastępczo funkcję ich kustosz dr. W. Poliński od połowy maja do końca czerwca. Pozatem wszyscy członkowie personelu naukowego pełnili, oprócz zwykłych obowiązków urzędowych, czynności wymienione w sprawozdaniu za r. 1923.

Sekretarka p. Kulewska, niezależnie od obowiązków rachunkowych, pomocną była przy sporządzaniu inwentarzy urzędowych.

Preparator p. Sapiński pomagał personelowi naukowemu w pracach de-
zynfekcyjno-konserwatorskich.

8. Działalność naukowa i dydaktyczna członków personelu.

a) Publikacje.

- Dr. A. Wagner. System. Verzeichnis der mir heute bekannten Arten und Formen der Clausiliiden. II. Prace zool. P. P. M. Przyr., II, 2 (1924).
- J. Sztolcman. 1) Matériaux pour l'histoire naturelle et pour l'histoire du Bison d'Europe (*Bison bonasus* Linn.). Ibidem, II, 3—4 (1924).
- 2) Czerwonak (*Phoenicopterus roseus* Pall.) w Polsce. Ibidem, II, 2 (1924).
- Dr. W. Poliński. 1) Anatomisch-systematische und zoogeographische Studien über die Heliciden Polens. Bull. de l'Acad. Pol. d. Sc. et d. Let., Cracovie, 1924.
- 2) Sur un nouveau sous-genre et deux nouv. espèces de Clausiliidés sudaméricaines. Ibidem, 1924.
- J. Kremky. Drobne notatki lepidopterologiczne Prace zool. P. P. M. Przyr. II, 2 (1924).

b) Wycieczki. Dr. W. Poliński prowadził 4-ro tygodniowe badania faunistyczno-zoogeograficzne na pograniczu powiatów skierniewickiego i łowickiego; nadto, w związku z zapowiadzaną na wrzesień wystawą morską, odbył krótką wycieczkę do Gdyni i Helu (por. punkt 4a).

T. Jaczewski od 7—20 VII prowadził studencką wycieczkę przyrodniczą na Czarnohorę, Podole i Pokucie. Od 5 VIII—29 VIII odbył podróż do Konstantynopola przez Rumunję i Bułgarię, w czasie której zbierał materiał zoologiczny dla Muzeum. W drodze powrotnej przez Bułgarię, Jugosławię, Węgry i Austrię nawiązał kontakt z instytucjami naukowymi w Sofji, Belgradzie, Budapeszcie i Wiedniu.

c) Działalność pozamuzealna. Wicedyr. J. Sztolcman, powołany do Szkoły Głównej Gosp. Wiejsk. do wykładów „Łowiectwa“, wygłosił kurs swój w sem. zimowym.

Dr. W. Poliński prowadził nadal w Szkole Głównej Gosp. Wiejsk. wykłady i ćwiczenia z „Zoologii leśnej“. Był członkiem Kurat. Warsz. Państw. Kom. Ochr. Przyr. W czerwcu wybrany został na sekretarza nowoutworzonego Oddziału warszawskiego Komisji Fizjograficznej Pol. Ak. Um., który przejął zakres czynności Komisji Fizjograficznej Tow. Nauk. Warsz.

9. Pracownicy naukowci z poza Muzeum. Ze zbiorów, biblioteki i rozmaitych informacji personelu korzystało nadal szereg osób wymienionych w poprzednich sprawozdaniach, nadto szereg osób innych.

10. Frekwencja publiczności i szkół wzrastała nieprzerwanie.

11. Stosunki z uczonymi i instytucjami naukowymi rozwijały się podobnie jak w roku poprzednim.

12. Udział w zjeździe Fizjografów Polskich w Krakowie. Na zorganizowanym przez Akademię I-ym zjeździe Fizjografów Polskich w Krakowie,

(3—6 I 1924) dr. Poliński, jako delegat P. P. Muz. Przyr., wygłosił referat o stanie Muzeum i jego postulatach. Na zjeździe uchwalono 6 punktów dotyczących Muzeum, z których pierwszy jest następujący: „Zjazd uznaje, że Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze w Warszawie powinno stać się centralną instytucją muzealną i badawczą“, a 6-ty: „Zjazd wyraża gorące podziękowanie dyrektorowi, wicedyrektorowi, kustoszom, oraz wszystkim obecnym i byłym pracownikom P. P. M. P. za ich owocną pracę dla dobra tegoż muzeum, w której wytrwali mimo wyjątkowo trudnych warunków“. (Por. wydany przez Akademię Umiejętności „Pierwszy Zjazd Fizjografów Polskich w Krakowie“, Kraków 1924).

13. **Udział w wystawie „Nasze Morze“.** Dyr. Wagner, wicedyr. Sztolcman i dr. Poliński zaproszeni zostali na wiosnę 1924 r. do komitetu wystawy „Nasze Morze“, przewodniczącym którego był p. Al. Janowski, nacz. wydziału ośw. pozaszkolnej w Ministerstwie W. R. i O. P.

W charakterze członków komitetu wzięli udział zarówno w pracach organizacyjnych jak i w czynnościach komitetu w okresie otwarcia wystawy dla publiczności w gmachu Politechniki warszawskiej (wrzesień 1924 r.). Muzeum wystawiło 1) delfina, 2) zbiór ptaków morskich, 3) nieco ryb morskich, 4) całkowity zbiorek mięczaków zat. Gdańskiej, 5) zbiorek skorupiaków, robaków i jamochłonów zat. Gdańskiej; w ustawianiu i grupowaniu tych okazów wystawowych brali udział również pp. Jaczewski i Kremky. Na tablicy objaśniającej oraz w jednym z działów wydanego przez Komitet „Przewodnika po wystawie“ dr. Poliński scharakteryzował pokrótce faunę Bałtyku.

SPRAWOZDANIE DYREKTORA ZA ROK 1925.

1. Personel.

Dyrektor: dr. Antoni Wagner;
wicedyrektor: Jan Sztolcman;
kustosz działu zwierząt bezkręgowych oprócz owadów: docent dr. Władysław Poliński;
kustosz działu owadów: dr. Tadeusz Jaczewski;
kustosz działu zw. kręgowych: vacat;
(kierownik działu ptak. neotropikal.: etat skreślony);
pomocnik kustosza: Jerzy Kremky;
sekretarka: Stanisława Kulewska;
preparator: Edward Sapiński;
starszy woźny: Jan Poborczyk;
woźny: Piotr Kozłowski do 30 IV, Antoni Fiudkowski od 1 V 1925.

2. Lokale muzealne.

Odremonowano główną klatkę schodową; gruntownie odnowiono salę biblioteczno-kancelaryjną; zabezpieczono przewodniki elektryczne; nabyto i zainstalowano odkurzacz elektryczny, mogący być użytym we wszystkich (nawet parterowych) salach muzealnych; naprawiono uszkodzenia dachu.

3. Działy: kancelaryjny meblowy i pomocy naukowych.

Stan inwentaryzacji definitywnej (urzędowej) w d. 31 XII 1925:

Dział IVa (meblowy):	objektów 491 (o 60 więcej niż w d. 31 XII 1924)
„ IVb (kancelaryjny):	„ 35 (o 5 „ „ „)
„ III (pom. naukowych):	„ 341 (o 156 „ „ „)

4. Zbiory. Postęp pracy w zakresie dezynfekowania, sortowania, porządkowania i oznaczania zbiorów, tudzież liczne nabytki w dziedzinie zbiorów, umożliwiły dokonanie szeregu dalszych, częściowo znacznych poprawek i uzupełnień w przybliżonych liczbach, ilustrujących skład gatunkowy zbiorów Muzeum w 31 XII 1925 r. Liczby te są bardziej zbliżone do istotnych, niż te, jakimi rozporządzano przy pierwszym zestawieniu w maju 1924 (patrz poprzednie sprawozdanie, punkt 3).

Zbiory stanowiące:

A) niezaprzeczalną własność Muzeum		B) t. zw. depozyt uniwersytecki	
Poddział:	Gatunków:	Gatunków:	
Os. Osteologia	70	5	
R. Ssaki (<i>Mammalia</i>)	} 500	} 1200	
X. Gady (<i>Reptilia</i>)			
N. Płazy (<i>Amphibia</i>)			
O. Ryby (<i>Pisces</i>) i kręgowce (<i>Cyclostamata</i>)			
P. Ptaki (<i>Aves</i>)	7.000	6.000	
H. Motyle (<i>Lepidoptera</i>)	3800	2000	
I. Chrząszcze (<i>Coleoptera</i>)	11000	12000	
S. Dwuskrzydłe (<i>Diptera</i>)	2000	50	
G. Pluskwiaki (<i>Hemiptera</i>)	2000	40	
U. { Owady (<i>Insecta</i>) }	} 2500	} 1200	
J. { innych grup }			
Y. { }			
F. Pajęczaki (<i>Arachnoidea</i>)	7500	100	
E. Wije (<i>Myriapoda</i>)	} 500	} 260	
T. Skorupiaki (<i>Crustacea</i>)			
Kikutnice (<i>Pantopoda</i>)			
W. Mięczaki (<i>Mollusca</i>)	18000	3000	
B. Jamochłony (<i>Coelenterata</i> s. l.)	} 280	} 500	
C. Robaki niższe (<i>Scolecida</i>)			
D. Pierścienice (<i>Annelida</i>)			
L. Szkarłupnie (<i>Echinodermata</i>)			
M. Ośłonice (<i>Tunicata</i>)			
K. Czułkowce (<i>Tentaculata</i>)	150	45	
	Razem: 55400	26400	

Stosunek liczb tych (2:1:1) wskazuje, że na przełomie r. 1925 i 1926 ilość gatunków w zoologicznych, reprezentowanych w zbiorach stanowiących niezaprzeczalną własność Muzeum, była przeszło dwa razy większą niż ilość gatun-

ków zawartych w t.zw. depozycie uniwersyteckim. Różnica byłaby jeszcze większą, gdyby zestawiono ilość obiektów inwentarzowych (por. Sprawozdanie z r. 1924, punkt 3, str. 269), co przy obecnym stadium inwentaryzacji nie jest jeszcze możliwem. Co się tyczy ogólnej ilości okazów jaką wszystkie muzealne objekty razem reprezentują, to dosięga ona conajmniej paru milionów.

W d. 31 XII 1925 ilość obiektów zoologicznych, zapisanych do inwentarzy, wynosiła:

Inwentarze prowizoryczne	Inwentarze urzędowe (definitywne)
Poddział:	Objektów:
Os. Osteologia	— 114
R. Ssaki (<i>Mammalia</i>)	644 —
P. Ptaki (<i>Aves</i>)	4504 —
X. Gady (<i>Reptilia</i>)	755 —
H. Motyle (<i>Lepidoptera</i>)	3772 (przepis. z prowizor.:)
I. Chrząszcze (<i>Coleoptera</i>)	— 1764
S. Dwuskrzydłe (<i>Diptera</i>)	— 40
W. Mięczaki (<i>Mollusca</i>)	7500 —
F. Pajęczaki (<i>Arachnoidea</i>)	2409 (przepis. z prowizor.:)
L. Szkarłupnie (<i>Echinodermata</i>)	57 —
T. Skorupiaki (<i>Crustacea</i>)	115 (przepis. z prowizor.:)
E. Wije (<i>Myriapoda</i>)	52 —
K. Czulkowce (<i>Tentaculata</i>)	28 —
M. Osłonice (<i>Tunicata</i>)	57 —
C. Robaki niższe (<i>Scolecida</i>)	132 —
D. Pierścienice (<i>Annelida</i>)	129 —
B. Jamochłony (<i>Coelenterata</i> s. l.)	421 (przepis. z prowizor.:)
	13
Razem: 20575	7915

5. Nabytki w zakresie zbiorów.

a) Zdobyte z planowych wycieczek personelu.

Dr. A. Wagner: kilkaset owadów zebr. w Styri.

Dr. W. Poliński: 900 ok. mięczaków, 400 ok. wijów, pajęczaków i skorupiaków, kilkanaście ok. gąbek, robaków, płazów, zebranych na pograniczu pasma Krak.-Wieluńskiego i Niżu oraz na Wigrach,

b) Dary. Dyr. dr. Antoni Wagner: około 200 ok. ślimaków z Krety i Włoch z r. 1925.

Prądziński: 2 bociany czarne (*Ciconia nigra* Pall.).

Gustaw Dehnel: 3 ok. żółwia *Emys orbicularis* L. z Polesia.

Greulich: 15 ok. rybek egzotycznych.

Ś. p. prof. dr. Edward Przewoński: „kieł“ mamuta z Okr. Jakuckiego.

B. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Stanisław Wojciechowski: bocian czarny (*Ciconia nigra* Pall.).

Dr. Jerzy Ruskowski: zbiorek zoologiczny (ślimaki etc.) zgromadzony przez ofiarodawcę we Francji, Włoszech i Póln. Afryce.

Dr. Jan Traczyński: 129 ok. motyli (*Pieridae*, *Danaiidae*, *Nymphalidae*) przeważnie indo-australijskich.

Szymon Tenenbaum: ślimaki z Pienin i innych okolic Polski (200 okazów), zebrane przez ofiarodawcę.

Marja Heurich: sęp *Gyps fulvus* Briss. i kobuz *Falco subbuteo* L.

Inż. Józef Makólski: 290 ok. motyli (przew. *Geometridae*) z okol. Warszawy, Łomży i Kijowa.

Zygmunt Lorec: 7 okazów rybek.

6. **Biblioteka i jej nabytki.** Wpisano do inwentarza urzędowego 1381 numerów (w 9722—11102) i ukończono przepisywanie inwentarza prowizorycznego; w d. 31 XII 1925 biblioteka była więc całkowicie zainwentarzowana w sposób urzędowy. Z spośród nabytków otrzymano:

353 w drodze kupna

476 „ wymiany wydawnictw (o 236 więcej niż w r. 1924)¹⁾.

552 „ darów

Razem: 1381.

Dary złożyli: Dr. T. Jaczewski 181, Ksaw. Branicki 139, dyr. dr. A. Wagner 67, wicedyr. J. Sztolcman 35, dr. W. Poliński 29, Tow. Nauk. Warsz. 16, St. Gartkiewicz 14, prof. K. Czerwiński 11; mniej niż po 10 (a łącznie 60): Centr. Zw. Pol. Stow. Łowieckich, Państw. Inst. Meteorologiczny, Państw. Kom. Ochr. Przyrody, Zakład Zoolog. Un. Warsz., oraz pp. dr. J. Czaki (Araucaria, Paraná), K. Demel (Hel), J. Domaniewski, ś. p. dr. H. Dziedzicki, dr. K. Funk, M. Gięsztor, St. Karpowicz (Sandomierz), Z. Koźmiński, J. Kremky, Z. Lorec, prof. dr. W. Mierzewski (Wilno), prof. Z. Mokrzejcki (Skierniewice), dr. J. Ruskowski, K. Strawiński (Skierniewice), dr. W. Szaniawski, S. Weisberg, Wietrzykowski, doc. St. Wiślouch, G. Witenberg, O. Zedlitz (Szwecja).

7. **Wydawnictwa.** Wydano cały tom III „Prac zool. P. P. M. P.“ za rok 1924, obejmujący 172 str. i 7 tablic oraz zeszyt 1, 2 i 3-ci IV-go, obejmujące 276 str. i 28 str.; ogółem: 448 str. i 35 tablic. — Wydanie 2-ch tomów w ciągu roku miało na celu wyrównanie tempa publikacji (1 tom „Prac“ rocznie) opóźnionego w r. 1923 wskutek ówczesnego braku funduszy.

8. **Uwagi dotyczące czynności personelu.** Oprócz zwykłych obowiązków urzędowych: dyr. Wagner i wicedyr. Sztolcman pełnili szereg czynności wchodzących w zakres pracy naukowej i konserwatorskiej w podziale mięczaków oraz podziałach ptaków i ssaków, dr. Poliński — czynności redaktorskie i bibliotekarskie, dr. Jaczewski objął prowadzenie wymiany wydawnictw oraz podziału osteologicznego, Kremky pełnił obowiązki kustosa podziału motyli, p. Kulewska ukończyła przepisywanie inwentarza bibliotecznego prowizorycznego do urzędowego, a p. Sapiński był pomocnym przy pracach konserwatorskich personelu naukowego.

9. **Działalność naukowa i dydaktyczna członków personelu.**

a) **P u b l i k a c j e.** Dr. A. Wagner: 1) Systemat. Verzeichnis der mir heute bekannten Arten u. Formen der Clausiliiden, III. Prace zool. P. P. M. P., III, 3—4 (1924).

2) Studien über die Systematik, Stammesgeschichte u. geogr. Verbreitung des Genus *Delima* (Hartm.) A. J. Wagner. Ibidem, IV, 1 (1925).

¹⁾ Wykaz — patrz t. IV „Prac“, str. 352.

- J. Sztolcman: 1) Oiseaux du Soudan Anglais fournis par deux expéditions polonaises. Prace zool. P. P. M. P., III, 3—4 (1924).
 2) Miscellanea ornithologica. I—III. Ibidem, IV, 4 (1925).
 3) Le Bison d'Europe. Congr. Internat. pour la protection de la Nature, Paris 1923. — 1925.
- Dr. W. Poliński: Contributions à l'étude systématique et zoogéographique des mollusques de l'Albanie et des régions limitrophes. Prace zool. P. P. M. P., III, 3—4 (1924).
- T. Jaczewski: 1) Revision of the Polish *Corixidae*. Prace zool. P. P. M. P., III, 1—2 (1924).
 2) A new species of *Corixidae* from Mandshuria. Ibidem. III, 3—4 (1924).
 3) † Tadeusz Chrostowski. Ibidem. III, 3—4 (1924).
 4) Contributions to the knowledge of some West-European *Heteroptera*, chiefly *Corixidae*, IV, 2 (1925).
- J. Kremky: Neotropische Danaididen in der Sammlung des Polnischen Naturhistorischen Staatsmuseums in Warschau, IV, 3 (1925).

b) Wycieczki i badania w terenie. Dr. A. Wagner w miesiącach letnich odbywał wycieczki faunistyczne w Styrii.

Dr. W. Poliński prowadził od 2 VII do 28 VIII badania faunistyczno-zoogeograficzne na pograniczu pasma Krakowsko-Wieluńskiego i Niżu, a od 9—12 IX badania faunistyczno-ekologiczne w jez. Wigierskim i okolicy.

c) Działalność pozamuzealna. J. Sztolcman, jako delegat Ministerstwa W. R. i O. P. oraz Państw. Kom. Ochr. Przyrody brał udział w dwu międzynarodowych kongresach: Ochrony ptaków — w Luksemburgu i Międzynarodowej ligi ochrony żubra — w Berlinie. Wykładał „Łowiectwo” w Szkole Głównej Gosp. Wiejskiego. — Redagował w dalszym ciągu czasopismo fachowe „Łowiec Polski”.

Dr. W. Poliński prowadził w dalszym ciągu wykłady i ćwiczenia z „Zoologii leśnej” w Szkole Głównej Gosp. Wiejskiego. Jako docent wykładał w uniw. Jagiellońskim (w sem. letnim) „Zarys fauny Polski”. Był sekretarzem Oddziału Warszawskiego Kom. Fizjograficznej Pol. Ak. Umiej. oraz przewodniczącym Sekcji zoologicznej tegoż Oddziału.

P. T. Jaczewski uzyskał w d. 9 V 1925 r. doktorat filozofii w Uniwersytecie Poznańskim.

d) Stosunki z uczonymi i instytucjami naukowymi polegały na listownej wymianie myśli oraz wzajemnem przesyłaniu publikacji i okazów i rozwijały się w r. 1925 nieprzerwanie.

10. **Pracownicy naukowcy z poza Muzeum.** Oprócz personelu stałego pracował w Muzeum z miesięcznym zasiłkiem Wydziału Nauki od 1 I do 26 II i od 15 X do 31 XII absolwent Uniw. Warsz. p. Marjan Gieysztor, który uporządkował prowizorycznie i wpisał do prowizorycznego inwentarza 755 obiektów ze zbioru jaszczurek i węży.

P. Janusz Domaniewski opracował w Muzeum na wiosnę 1925 r. rodzaj *Budytes* i część dzięciołów palearktycznych. Wynikiem były 2 prace

ogłoszone w IV t. Prac zool. P. P. M. P. (1925): „Contributions à la connaissance des pics paléarctiques“ i „Systematik und geogr. Verbreitung der Gattung *Budytes* Cuv.“.

Dr. Hieronim Jawłowski (Wilno) opracowywał, częściowo na miejscu, częściowo w Wilnie, muzealny zbiór wijów (*Myriapoda*) z Polski północnej i środkowej, pochodzący z badań letnich d-ra Polińskiego w r. 1918—1925.

P. Zygmunt Lorec przez dłuższy czas sporządzał rysunki ptaków krajowych na zasadzie okazów muzealnych.

Nadto korzystali z biblioteki, częściowo ze zbiorów i z informacji naukowych i wskazówek praktycznych personelu rozmaici pracownicy naukowcy i pedagodzy, rysownicy oraz szereg instytucyj warszawskich i zamiejscowych.

W porozumieniu z Polsk. Przyrodnikiem Tow. Pedagogicznym dyrekcja Muzeum zorganizowała 4 wycieczki dla nauczycieli szkół średnich i powszechnych, podczas których udzielali objaśnień pp. dr. Jaczewski i Kremky; frekwencja wynosiła 24—36 osób.

11. **Frekwencja publiczności i szkół.** Od 10 IX 1925 zaprowadzono kontrolę zarówno osób pojedynczych zwiedzających Muzeum jak i wycieczek zbiorowych. Od chwili tej, t. j. w okresie obejmującym 31 dni otwarcia, zwiedziły Muzeum 19043 osoby pojedyncze oraz 2990 uczestników wycieczek, ogółem: 22033 osoby. Liczba wycieczek, zarejestrowanych w specjalnie w tym celu założonej „Księdze wycieczek“, wyniosła 112. Wycieczki składały się z uczniów szkół powszechnych i średnich, rozmaitych kursów, członków organizacji harcerskich oraz żołnierzy W. P., nie stwierdzono natomiast ani jednej wycieczki studentów Uniwersytetu.

12. **Konferencje** miesięczne personelu naukowego, z których pierwsza odbyła się 5 X 1925, miały za temat sprawy bieżące dotyczące działalności Muzeum, ważniejszych wydatków oraz uzgadniania prac członków personelu.

SPRAWOZDANIE DYREKTORA ZA ROK 1926.

1. **Personel:** patrz sprawozdanie z r. 1925, punkt 1.
2. **Lokale muzealne.** W preparatorni na III piętrze, dotychczas bardzo ciemnej i dusznej, urządzono górny świetlik i założono dwa wentylatory. Częściowo naprawiono i na nowo pokryto dach.
3. **Działy: kancelaryjny, meblowy i pomocy naukowych.** W wyniku niewielkich nowych nabytków doprowadzono w d. 31 XII 1926 r. inwentaryzację urzędową do liczb następujących:

Dział IVa (meblowy):	objektów 506 (o 15 więcej niż w r. 1925).
„ IVb (kancelaryjny)	„ 35
„ III (pomocy naukowych)	„ 343 („ 2 „ „ „).

4. Zbiory.

- a) **Działy z w. kręgowych.** Wicedyr. Sztolcman zmienił i sprostował nomenklaturę szeregu rodzin ptaków neotropikalnych; rozpoczął wspólnie

z p. Domaniewskim wydzielanie „typów opisowych“ ptaków; zapisał do inwentarza urzędowego poddziału ptaków 2450 obiektów.

b) **Dział zw. bezkręgowych.** Dr. Poliński w zakresie poddziału szkarłupni (*Echinodermata*) sprawdził, etykietkami nowemi opatrzył i w szafie na pół-piętrze II—III wystawił zbiór rozgwiazd, wężowideł i liljowców. W poddziale mięczaków uporządkował prawie cały niezbędny do badań anatomicznych materiał alkoholowy i formalinowy, rozsortowując go pod względem systematycznym i rozmieszczając w sposób zabezpieczający od wyschnięcia.

Dr. Wagner w dalszym ciągu porządkował, sprawdzał, etykietował i prowizorycznie inwentarzował naukowe zbiory mięczaków, w szczególności *Clausiliidae* i *Pneumonopoma*.

c) **Dział owadów.** Dr. Jaczewski porządkował w dalszym ciągu zbiory pluskwiaków (*Hemiptera*) a częściowo i innych owadów. Dr. Kremki ułożył stały zbiór wystawowy motyli europejskich; w dalszym ciągu porządkował zbiory naukowe palearktyczne, część innych oraz motyle krajowe; dezynfekował różne zbiory owadów.

Stan inwentaryzacji w d. 31 XII 1926 r.

Inwentarze: 1) prowizoryczne: 2) definitywne (urzędowe):

Os. Osteologia	—	114
R. Ssaki (<i>Mammalia</i>)	644	—
P. Ptaki (<i>Aves</i>)	4504	2450
X. Gady (<i>Reptilia</i>)	755	—
H. Motyle (<i>Lepidoptera</i>)	3772	3772
I. Chrząszcze (<i>Coleoptera</i>)	—	1764
S. Dwuskrzydłe (<i>Diptera</i>)	—	40
W. Mięczaki (<i>Mollusca</i>)	11000	—
F. Pajęczaki (<i>Arachnoidea</i>)	2409	2206
L. Szkarłupnie (<i>Echinodermata</i>)	63	6
T. Skorupiaki (<i>Crustacea</i>)	115	6
E. Wije (<i>Myriapoda</i>)	52	—
K. Czułkowce (<i>Tentaculata</i>)	28	—
M. Osłonice (<i>Tunicata</i>)	57	—
C. Robaki niższe (<i>Scolecida</i>)	132	—
D. Pierścienice (<i>Annelida</i>)	129	—
B. Jamochłony (<i>Coelenterata</i> s. l.)	440	19

Ogółem inwentarze

prowizoryczne: o b j e k t ó w 24100 (o 3525 więcej niż w d. 31 XII 1925)
definitywne (urzędowe): „ 10377 (o 2462 „ „ „ „ 1925)

5. **Nabytki w zakresie zbiorów** przekraczały ogółem liczbę 26000 o k a z ó w, z pośród których:

+ 3600 zebrali członkowie personelu
+ 1400 otrzymano w drodze wymiany
+ 21000 „ „ „ „ darów.

a) Zebrane przez personel. Dr. A. Wagner: 300 ok. motyli ze Styrii. J. Sztolcman: 26 ok. ptaków z pld. Francji.

Dr. Poliński. \pm 1500 ok. mięczaków, 300 ok. wijów, 300 ok. skorupiaków, 150 ok. robaków, 300 innych bezkręgowców i kilka ok. płazów i gadów— z polskich Karpat Wschodnich; \pm 400 ok. mięczaków dyluwjalnych, zebranych w maju (wraz z p. J. Samsonowiczem) na Żoliborzu w Warszawie; \pm 300 ok. robaków, mięczaków, skorupiaków i owadów, zebr. w maju w Złotym Potoku i Sygacie.

E. Sapiński: morświń (*Phocaena phocaena* L.), zabity w kwietniu w zat. Puckiej; kilka ok. ptaków krajowych.

b) Wymiana mniej potrzebnych duplikatów dała w wyniku nabytki następujące:

Philippe Dautzenberg (Paris): 156 obiektów mięczaków, przeważnie rzadkich i cennych, z krajów śródziemnomorskich.

Dr. Arturo Bofill y Poch (Barcelona): 88 obj. mięczaków hiszpańskich, w tej liczbie *Laminifera subarcuata* B o f. i szereg innych rzadkich gatunków.

Henry A. Pilsbry (Philadelphia): *Nenia steereana* J o u s s. z Peru.

Zoologisk Museum (Oslo): 2 obj. ślimaków z rodz. *Arion*.

J. R. le B. Tomlin (Anglja: St. Leonards-on-Sea): 32 obj. mięczaków, przeważnie szkockich.

c) D a r y. Dr. O. Natorp (Mysłowice): 38 obj. mięczaków morskich ze Stacji Biol. na Helgolandzie.

Karol Karpowicz: \pm 400 ok. motyli i chrząszczy i \pm 300 okazów mięczaków z woj. Nowogródzkiego.

G. Heinrich (Borówki, Pomorze): 25 ok. ślimaków i kilkanaście jaj ptasich zebranych przez ofiarodawcę w Dobrudży.

W. Kiltynowicz: kaczka *Marila*, zabita w Siedliszczach pod Sarnami.

Dr. Wład. Rogowski: około 20 skórek ptaków i pancernik z Brazylii.

T. Chrostowski: około 500 skórek ptaków z II wyprawy do Brazylii.

M. Łopuszański (Włodzimierz Woł.): 50 mięczaków i robaków z pod Włodzimierza.

Grzym. Krassowski (Piesza Wola, Podlasie): 2 orły i mewa.

Inż. K. Hryniewicz: fragment kości odnoży mamuta z Siekierok pod Warszawą.

Sz. Tenenbaum: zbiorek zool. zgromadzony przez ofiarodawcę w Palestynie: 60 pudełek i stoików z mięczakami, skorupiakami, wijami, pajęczakami i owadami, 1 nietoperz, 1 jaszczurka, 1 ryba.

Dr. Tad. Wolski i Sz. Tenenbaum: \pm 20 gatunków kręgowców, 50 gat. (800 okazów) mięczaków, 10 gat. pajęczaków i skorupiaków, 500 ok. pluskwia-ków, 200 ok. motyli i 600 ok. innych owadów z Meksyku, Kuby, pfn. zach. Hiszpanji.

Sz. Tenenbaum: około 7000 okazów pluskwia-ków i piewików krajowych; 800 okazów pluskwia-ków i piewików z wysp Balearskich; 30 okazów pluskwia-ków z różnych krajów.

Janusz Domaniewski: 175 ok. ptaków europejskich.

Dr. Hier. Jawłowski (Wilno): 40 ok. wijów z pod Wilna.

Alfr. Tyszkiewicz: 9 gatunków ślimaków z Tunisu, 1 gat. ślim. z jez. Czad.

Zygm. Koźmiński: 10 gat. (253 okazy) płazów i gadów zebranych przez ofiarodawcę w Puszczy Białowieskiej w r. 1922—1923.

Prof. Z. Mokrzecki (Skierniewice): 120 motyli z Bułgarii.

Dr. Jan Kołodziejski (Kraków): pijawka lekarska ze stawów dębnickich pod Krakowem, zebr. w r. 1925.

Dr. Józef Czaki (Araucaria, Paraná): przeszło 2000 okazów owadów, przeważnie motyli, zebranych przez ofiarodawcę w Paranie.

Dr. Kaz. Gajl: około 6000 okazów pluskwiaków i pierwików palearktycznych, zebranych przeważnie przez ofiarodawcę.

Miecz. Pągowski: 3 *Porphyrio porphyrio* L., *Chauna chavaria* L., szkielet świstaka *Marmota marmotta* L.

Gust. Dehnel: *Popilio podalirius* L. z ok. Warszawy.

Teofil Modrzejewski: 4 ok. białych koralii.

Mat. Trzaska: 25 gat. (500 okaz.) ślimaków wodnych, zebranych przez ofiarodawcę pod Łomżą.

Konst. Strawiński (Skierniewice): 25 ok. ślimaków z pod Skierniewic i 10 pluskwiaków krajowych.

Wawrzyniec Lenarczyk (Nowa Pilica, kol. Lenarczykowo): ząb trzonowy i szczątki kości czaszki mamuta, wykopane w listopadzie 1926 r. w Nowej Pilicy pod Warką.

6. Biblioteka i jej nabytki. Dzięki pracy pp. Domaniewskiego, Kremyego i Jaczewskiego znaczna większość biblioteki otrzymała katalog kartkowy. Do inwentarza bibliotecznego urzędowego wpisano 1130 numerów (№ 11103—12232). Z liczby tej otrzymano:

w drodze kupna	67 (o 286 mniej niż w r. 1925)
„ wymiany wydawnictw	634 (o 158 więcej niż w r. 1925) ¹⁾
„ wymiany duplik. bibl.	18
„ darów	411

Dary złożyli pp.: dr. T. Jaczewski 139, dyr. dr. A. Wagner 54, wicedyr. J. Sztolcman 48, Ksaw. Branicki 31, J. Domaniewski 30, Wydział Nauki Min. W. R. i O. P. 27, N. J. Kuzniecowa (Leningrad) 19, doc. dr. W. Poliński 12; mniej niż po 10 (a łącznie 53): Prezydium Zjazdu Przyr. i Lek. r. 1925, Państw. Kom. Ochr. Przyr., Ministerstwo Kolei, Poselstwo Łotewskie oraz pp. ś. p. T. Chrostowski, K. Demel (Hel), prof. K. Czerwiński, dr. K. Gajl, L. Ejsmont, prof. dr. A. Jakubski (Poznań), dr. H. Jawłowski (Wilno), dr. J. Kinel (Lwów), Z. Koźmiński, St. Kuczkowski, prof. dr. St. Kulczyński (Lwów), Z. Lorec, dyr. St. Michalski, prof. dr. W. Mierzeyewski (Wilno), prof. Z. Mokrzecki (Skierniewice), ś. p. sen. K. Prauss, prof. dr. W. Roszkowski, dr. J. Ruszkowski, prof. dr. L. Sitowski (Poznań), dr. W. Szaniawski, G. Witenberg, J. Zborowski (Zakopane), dr. W. Ziembicki (Lwów).

7. Wydawnictwa. Wydano 4 zesz. IV tomu i zeszyty 1, 2, 3 tomu V „Prac“, ogółem: 279 str., 103 rys. tekst. i 10 tablic; wydano również zeszyty 6-ty i 2-gi „Podręcznika do zbierania“ obejmujące ogółem 284 str. z 103 rys. tekst.

8. Uwagi dotyczące czynności personelu. Oprócz zwykłych obowiązków urzędowych: dyr. Wagner i wicedyr. Sztolcman pełnili nadal szereg czyn-

¹⁾ Wykaz instytucyj — patrz str. 285.

ności wchodzących w zakres pracy naukowej i konserwatorskiej w poddziale mięczaków oraz poddziale ptaków, dr. Poliński — czynności redaktorskie i bibliotekarskie, dr. Jaczewski — prowadził wymianę wydawnictw, brał udział w sporządzaniu katalogu kartkowego biblioteki (+ 1000 kartek) i prowadził kontrolę frekwencji Muzeum, dr. Kremky — sporządził 2500 kartek katalogu kartkowego biblioteki i pełnił nadal czynności kustosa poddziału motyli, p. Kulewska pomagała przy preparowaniu owadów, p. Sapiński był pomocnym przy pracach konserwatorskich personelu naukowego.

9. Działalność naukowa i dydaktyczna członków personelu.

a) Publikacje:

- J. Sztolcman 1) Étude des collections ornithologiques de Paraná. Prace zool. P. P. M. Przyr., V, 3. (1926).
 2) Żubr, jego przeszłość i przyszłość. Warszawa, 1926.
- Dr. W. Poliński 1) Observations écologiques sur *Planaria alpina* et *Pl. gonocephala* en Pologne. Prace zool. P. P. M. Przyr., V, 2. (1926).
 2) Mollusca - Mięczaki. Podręcznik do zbierania [etc.] zesz. 6. (1926).
 3) Układ krwionośny *Strophocheilus oblongus* Müll. (*Pulmonata, Acaevacea*). — (Streszczenie). (Księga pam. Zjazdu Pol. Tow. Anat.-Zool., 1926) [w druku].
 4) Fauna malakozoologiczna utworów czwartorzędowych na Żoliborzu w Warszawie. Posiedzenia Nauk. Państw. Inst. Geol., № 16 (posiedz. z d. 7 XII 1926). (1927).
- Dr. T. Jaczewski 1) The Polish Zoological Expedition to Brazil in the years 1921 — 1924. Itinerary and brief report. Prace Zool. P. P. M. Przyr. IV, 4 (1925).
 2) Notes on Corixidae. I — II. Ibidem, V, 1 (1926).
 3) Notes on some West-African Heteroptera. Ibidem, V, 2 (1926).

Pozatem wszyscy członkowie personelu naukowego przygotowywali do druku szereg prac innych, przeważnie na podstawie trwającego bez przerwy opracowywania zbiorów Muzeum.

b) Wycieczki i badania w terenie. Dr. A. Wagner odbywał wycieczki faunistyczne i zbierał owady w Styrii.

Dr. W. Poliński prowadził od 29 VI do 9 IX badania faunistyczno-zoogeograficzne w polskich Karpatach Wschodnich (Gorgany, Howerla, Beskidy Pokuckie w okol. Kut, pogórze w okol. Kołomyi i okol. Nadwórnej) mając przeważnie za punkt oparcia Jaremce.

c) Działalność pozamuzealna. Dr. A. Wagner wziął udział w zjeździe „Międzynarod. Ligi Ochrony Żubra“ w Wiedniu.

J. Sztolcman reprezentował Ministerstwo W. R. i O. P. oraz Państw. Radę Ochr. Przyrody na Zjeździe powyżej wspomnianym. Powołany został na członka Państw. Rady Ochr. Przyrody. W Szkole Głównej Gosp. Wiejsk.

wykładał w dalszym ciągu „Łowiectwo“. Redagował czasopismo fachowe „Łowiec Polski“.

Dr. W. Poliński prowadził w dalszym ciągu wykłady i ćwiczenia z „Zoologii leśnej“ w Szkole Głównej Gosp. Wiejsk., do której w jesieni tego roku przeniósł „veniam legendi“ z Uniw. Jagiellońskiego. Był nadal sekretarzem Oddziału Warsz. Kom. Fizjograf. Pol. Ak. Um. i przewodniczącym Sekcji zool. tegoż oddziału.

P. J. Kremky uzyskał w d. XII 1926 r. doktorat filozofji w Uniwersytecie Poznańskim.

d) Stosunki z uczonymi i instytucjami naukowymi rozwijały się podobnie jak w r. 1925. Dyr. Wagner otrzymał z Król. Muzeum w Sofji bogaty materiał malakozoologiczny do opracowania.

10. **Pracownicy naukowí z poza Muzeum.** Oprócz personelu stałego pracował w Muzeum z miesięcznym zasiłkiem Wydziału Nauki od d. 1 X do 31 XII absolwent Szkoły Głównej Gosp. Wiejsk. p. Mieczysław Węgrzecki, który spreparował i uporządkował dużą ilość okazów w poddziale chrząszczy.

P. Janusz Domaniewski pełnił de facto czynności kustosa poddziału ptaków od 1 III do 31 XII (bezinteresownie); uporządkował część zbioru ornitologicznego przechowywanego w skórkach, a wynoszącego około 20.000 okazów; brał udział w sporządzaniu katalogu kartkowego biblioteki. Ogłosił: 1) Übersicht der Formen der Gattung *Picumnus* Temm. Prace zool. P. P. M. P., IV, 4 (1925), 2) Neue Säugetierformen aus Nordasien. Ibidem, V, 1 (1926).

P. Zygmunt Lorec sporządzał w Muzeum rysunki, przeważnie ptaków krajowych, na zasadzie okazów muzealnych.

Dr. Hieronim Jawłowski (Wilno) opracowywał w dalszym ciągu w Wilnie lub w Warszawie zbiór muzealny krajowych wijów (*Myriapoda*); w IV t. „Prac Zool. P. P. M. P.“ opisał, częściowo na zasadzie okazów z Muzeum, nowy gatunek *Schizophyllum vielnense*.

Prof. dr. W. Roszkowski opracowywał niektóre błotniarki (*Lymnaeidae*) muzealne.

Nadto korzystali doraźnie z biblioteki, zbiorów i informacji personelu rozmaici pracownicy naukowí, pedagogowie, rysownicy oraz szereg instytucji warszawskich i zamiejscowych.

11. **Frekwencja publiczności i szkół.** Muzeum zwiedziło 81064 osoby, w tej liczbie 549 wycieczek szkolnych i innych (w tem 1 uniwersytecka oraz 100 zamiejscowych) o łącznej ilości 15255 uczestników.

Na poszczególne miesiące roku przypadały następujące ilości zwiedzających:

I: 10548	VII: 2805	Od 26 VIII do 15 IX Muzeum było zamknięte
II: 9659	VIII: 3080	z powodu epidemji szkarlatyny.
III: 7198	IX: 3529	
IV: 8493	X: 6518	
V: 9603	XI: 5768	
VI: 10460	XII: 5618	

Wstęp był nadal bezpłatny. Godziny otwarcia w niedzielę pozostały bez zmiany (10—13), w czwartki natomiast, w myśl życzeń wypowiedzianych niejednokrotnie przez nauczycieli szkół średnich, przedłużone zostały o godzinę (10—14).

12. Konferencje personelu naukowego odbywały się podobnie jak w r. 1925.

E R R A T A

W „Sprawozdaniach dyrektora“ w 4-tym zes. V tomu „Prac“ sprostować należy następujące pomyłki:

- | | | | | | |
|---------|------|----|----|----------|--|
| Na str. | 253, | w. | 17 | od góry: | wyraz „własne“ należy wykreślić; |
| „ „ | 254 | „ | 24 | „ | oddzielną literę „w“ należy wykreślić; |
| „ „ | 256 | „ | 5 | „ | wyrazy „w dalszym ciągu“ należy wykreślić; |
| „ „ | 259 | „ | 6 | „ | zam. „czynników“ ma być „czynności“; |
| „ „ | 261 | „ | 13 | „ | „ „zagrożonej“ „ „grożącej“; |
| „ „ | 262 | „ | 2 | „ | ma być „owadów krajowych pochodzących z Kielc a otrzymanych“ i t. d.; |
| „ „ | 263 | „ | 20 | „ | zam. „punkt 9, a, 2“ ma być „punkt 9, a“; |
| „ „ | „ | „ | 21 | „ | „ „punkt 9, a, 4“ „ „ „str. 266, punkt 8, a“ |
| „ „ | „ | „ | 30 | „ | „ „Władysław“ „ „ „Wacław“; |
| „ „ | 264 | „ | 13 | „ | „ „powoou“ „ „powodu“; |
| „ „ | 270 | „ | 8 | „ | „ „płazów (w skórkach)“ ma być „ptaków w skórkach“; |
| „ „ | „ | „ | 18 | „ | „ „Czarnokory“ ma być „Czarnohory“; |
| „ „ | 273 | „ | 2 | od dołu: | wyraz „nawet parterowych“ należy wykreślić; |
| „ „ | 277 | „ | 9 | od góry: | zam. „limitropches“ ma być „limitrophes“; |
| „ „ | „ | „ | | po w. 19 | od góry dodać „2) Przyczynek do fauny motyli Podlasia. Pol. Pis. Entom., IV, 1 (1925).
3) Materiały do fauny Polski. Ibidem, IV, 2 (1925) |
| „ „ | 281 | w. | 36 | od góry: | wstawić „J. Kremky“; |
| „ „ | 283 | „ | 8 | „ | zam. „w d. XII“ ma być „w d. 9 XII“. |